

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research

Cilt: 14 Sayı: 76 Şubat 2021 & Volume: 14 Issue: 76 February 2021

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

TÜRKÇÜLÜK DÜŐÜNCEŐİ AÇISINDAN "TÜRKÇÜLÜĞÜN ESASLARI" VE "TÜRK'E DOĞRU" ESERLERİ IN TERMS OF THE THOUGHT OF TURKISH "TÜRKÇÜLÜĞÜN ESASLARI" AND "TÜRK'E DOĞRU" WORKS

Yücel NAMAL*
Duygu KARTAL İNCEBACAK**

Öz

Çok uluslu yapısıyla Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren çeşitli olay ve düşüncelerle karşı karşıya kalmıştır. Farklı düşünceler etrafında toplanan Osmanlı milletinin karmaşık yapısı, devletin tek millet ve tek düşünce etrafında toplanmasını kaçınılmaz kılmıştır. Bu kaçınılmaz sonu hazırlayan Fransız İhtilâli (1789), tarihte birçok devleti etkilediği gibi Osmanlı Devleti'nde yaşayan ulusları da derinden etkilemiştir. Bu ihtilâlin Osmanlı Devleti'ne etkisi, devletin çok uluslu yapıdan tek uluslu yapıya kavuşması olmuştur. Fransız İhtilâli ile Osmanlı Devleti'nden birer birer ayrılan milletlerden arta kalan milletleri bir arada tutacak olan düşüncenin ne olacağı sorusu, Osmanlı Devleti'nin temel ideolojisini oluşturmuştur. Osmanlılık ve İslamcılık düşünceleri; milleti bir arada tutma, devletin dağılmasını önleme amaçlı Osmanlı yöneticileri tarafından uygulanmıştır. Fakat kaybedilen savaşlar ve toplumsal kutuplaşma nedeniyle bu fikirler geçerliliğini kaybetmiş, Türkçülük düşüncesinin Osmanlı Devleti'nde en yaygın düşünce haline gelmesini sağlamıştır. Özellikle İkinci Meşrutiyet döneminden itibaren Türkçülük, Osmanlı aydınlarının uğraş alanı haline gelmiş, bu düşünce etrafında birçok çalışma yapılmıştır. Türkçülük; halk ile aydını birleştiren, toplumu bütünleştiren en temel düşünce olmuştur. Ulus-devlet inşası ile millî kimlik arayışları, Türkçülük düşüncesi ile tamamlanmış; Türkiye Cumhuriyeti'nin millî kimliği, Türkçülük düşüncesiyle sağlam temellere oturmuştur. Ülkemizde de Türkçülük düşüncesinin sağlamaştırılmasında Ziya Gökalp, en önemli unsur olmuştur. Nitekim onun toplumsal olaylara olan duyarlılığı toplum biliminin ülkemize taşınmasına sebep olmuştur. Pedagojinin babası olarak bilinen İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu da Meşrutiyet döneminde yapmış olduğu Türkçülük faaliyetlerinin yanında Ziya Gökalp'in getirdiği toplum bilimini eğitimin içerisine sokmuş, toplumsal olaylara olan duyarlılığıyla da önemli düşünürler arasında yer almıştır. Bu makalede, erken Cumhuriyet döneminde, toplumsal fikir ve görüşleriyle ülkemizde Türk milleti yaratma idealinin ortaya çıkmasında öncü olan sosyolog Ziya Gökalp'in "Türkçülüğün Esasları" adlı eseriyile, Ziya Gökalp'in sıkı bir takipçisi olma özelliği gösteren sosyolog ve eğitimci İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun "Türk'e Doğru" adlı eserinin Türkçülük akımını ele alışları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Yayınlanış tarihleri itibariyle aralarında yirmi yıl olan bu iki eserde iki düşünürün Türkçülük konusuna bakış açıları dönemsel olarak ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkçülük, Kültür, Gökalp, Baltacıoğlu.

Abstract

With its multinational structure, the Ottoman State has faced various events and ideas since its foundation. The complex structure of the Ottoman nation gathering around different ideas made it inevitable for the state to gather around one nation and one thought. The French Revolution (1789), which prepared this inevitable end, affected the nations living in the Ottoman Empire deeply as it affected many states in history. The effect of this revolution on the Ottoman State was the transformation of the state from a multinational structure to a one-nation structure. The question of what will be the idea that will keep the remaining nations from the

* Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ORCID: 0000-0002-8074-0134, yucelnamal@hotmail.com

** Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, ORCID: 0000-0001-6732-6572, dygkrtlnbcck.67@gmail.com

nations that separated from the Ottoman Empire one by one with the French Revolution together constituted the basic ideology of the Ottoman Empire. Ottomanism and Islamist thoughts; It was implemented by the Ottoman rulers to keep the nation together and to prevent the state from falling apart. However, these ideas lost their validity due to the lost wars and social polarization and made the idea of Turkism become the most common thought in the Ottoman Empire. Especially since the Second Constitutional Monarchy, Turkism has become a field of occupation of Ottoman intellectuals and many studies have been done around this idea. Turkism; It has been the most basic idea that unites the public and the intellectual and unites the society. With the construction of the nation-state, the search for national identity was completed with the idea of Turkism; Republic of Turkey's national identity, is sitting on a solid foundation with the idea of Turkism. Ziya Gökalp has been the most important factor in strengthening the idea of Turkism in our country. As a matter of fact, his sensitivity to social events caused the transfer of social science to our country. Known as the father of pedagogy, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, besides his activities of Turkishism during the Constitutional Monarchy, included the social science brought by Ziya Gökalp into education and became one of the important thinkers with his sensitivity to social events. In this article, the sociologist and educator İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, who was a strict follower of Ziya Gökalp, with his work named "Türkçülün Esasları" by the sociologist Ziya Gökalp, who was a pioneer in the emergence of the ideal of creating a Turkish nation in our country with his social ideas and views in the early Republican period. The handling of Turkism in his work named "Türk'e Doğru" has been analyzed comparatively. In these two works, which are twenty years apart as of the date of their publication, the perspectives of the two thinkers on Turkism have been periodically presented.

Keywords: Turkism, Culture, Gökalp, Baltacıoğlu.

1. Giriş

Tarih boyunca Osmanlı Devleti; çeşitli milletlerle kaynaşık, türlü olay ve oluşumlara sahiplik etmiş çok kültürlü bir devlet olmuştur. Bir devlet şüphesiz üstünde yaşanan toprak parçası ve içinde bulunan insan topluluğundan meydana gelmektedir. Fakat bu maddi öğeler, tek başına bir devletin var olmasının öncülleri değildir. Maddi öğelerin devamlılığı, manevi öğelerin varlığıyla sağlanmaktadır. Ülkelerin manevi öğeleri; sahip olduğu kültürel özellikleri, değerleri ile ülkeleridir. Milletler ülküler sayesinde kültürlerini şekillendirmekte ve bu oluşumlarla birlik olmayı gerçekleştirebilmektedir. Bars (2017, 39)'a göre, bir ulusun oluşumunda kültür ve tarih birliğinin ne denli önemi varsa, o ulusun güçlü bir şekilde, sonsuza kadar yaşayabilmesi için de ülkü birliğinin önemi vardır. Türk milletinin oluşum sürecine bakıldığında, millet fikrinin oluşumunun arkasında sahip olunan kültürel değerlerin yanında ülkü birliğinin büyük bir rol oynadığı görülmektedir.

Osmanlı Devleti, kurulduğundan itibaren yaşanan tarihsel olaylar karşısında belli ideolojilerin izinden giderek devleti ayakta tutmaya çalışmıştır. Uzun süren savaşlar sonucu kaybedilen topraklar karşısında daha fazla seyirci kalamayan Osmanlı Devleti, askeri alandaki yeniliklerle toparlanma sürecine girmiş, askeri yenilikler tek başına yeterli olmayınca reform hareketleri toplumsal alana da sıçramıştır. Tanzimat ve İslahat Fermanı ile devlet yapısı yeniden düzenlenmeye başlanarak toplumsal yapıda batılı anlamda yenilikler ile Osmanlı millet sisteminde değişiklikler yapılmıştır. Gayrimüslimlere temel haklar tanınmış, fakat yapılan değişikliklerden gayrimüslimlerin memnun kalmadığı görüldüğü gibi Müslümanlardan da tepkiler gelmeye başlamıştır (Tur, 2019, 62). Osmanlı Devleti'nin kurulduğu toprakları genellikle "Türkiye" olarak tanımlayan ve karşılaştıkları askerleri, devlet adamı ve diplomatları ya da yabancı gezginlerin gözlemlediği halkı "Türk" olarak adlandıran Avrupalılara karşın, Osmanlı toplumunda "Türk" ortak bir kimliğin öznesi olmamıştır (Özdoğan, 2006, 56). Bünyesindeki farklı unsurlardan oluşan topluma hoşgörülü yönetim politikası yürüten Osmanlı Devleti, yayınlamış olduğu fermanlarla da ülkenin dağılmasını önleyememiş, tam tersi milliyetçi fikirlerin yaygınlaşmasına yol açmıştır. Milliyetçilik akımı, bir yandan ülkedeki etnik grupların bağımsızlığına yol açarken, bir yandan da tek ulus fikrini ateşlemiştir. Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın sonlarında modernleşme çabaları ile birlikte millî kimlik arayışları ve milliyetçilik akımları baş göstermiştir. Bu oluşumların arkasında Osmanlı Devletinin geçirmiş olduğu tarihsel olaylar ile birlikte millî kimlik arayışları yatmaktadır. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin çok uluslu yapısının kültürel boyutunun sağlanması açısından milliyetçilik akımının önemli rolü olmuştur (Ayдын, 2000).

Osmanlı Devleti'nde millî kimlik arayışları ve etnik yapıyı bir arada tutma çabalarında Osmanlılık ve İslamcılık fikirleri de uygulamaya konulmuştur. 1789 Fransız İhtilali, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gayrimüslim unsurlarda da milliyetçi hareketleri kamçılarken tüm etnik kimliklerin üzerinde siyasi bir sadakat odağı sağlamaya çalışmış, Osmanlılık politikasının da doğmasına neden olmuştur (Yıldız, 2010, 61). Ana amaç dağılan imparatorluğu kurtarmak olunca, Türkçülük bu nedenle var olan tercihlerin içinde en kötüsü olarak algılanmıştır. Gittikçe artan askeri yenilgiler ve toplumsal kutuplaşmalarla birlikte, Türk

milliyetçiliği yavaş yavaş imparatorluğun resmi ideolojisi olan Osmanlıcılığı ve onun altında sürdürülen İslamcılığı bertaraf ederek Osmanlı Devleti'nin yıkıntıları üzerinde yeni bir Türk ulus devletinin sürecine yol açmıştır (Yıldırım, 2014, 75-76). Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinden sonraki dokuz yüz yıllık süreçte de İslamiyet'in etkisi ile millet anlayışından çok ümmet anlayışına geçişin ön planda olduğu görülmektedir. Hanedan ve tebaanın birçoğunun etnik açıdan Türk olmasına karşılık, "milleti hâkime" denildiğinde kastedilen Türkler değil, bütün Müslüman tebaa olmuştur (Çolak, 2017, 64). II. Abdülhamid imparatorluktaki İslami unsurların dağılmasını engellemek için İslamcılığı bir sistem olarak kabul etmiştir (Atabay, 2005, 43). Tarık Zafer Tunaya (2004, 71)'ya göre, Meşrutiyet'in en yaygın ve kuvvetli fikir hareketi olan İslamcılık, devletin teokratik yapıya sahip olması ve padişahın aynı zamanda halifelik gibi bir statüsünün de bulunmasının etkisiyle aksiyon gücünü arttırmıştır. Asıl gelişimini 19. yüzyılda İkinci Meşrutiyet döneminde gösteren İslamcılık, imparatorluğun uzak çevresinde Hindistan'da şekillenmiş ve 1870'lerden itibaren de imparatorluğun merkezinde gittikçe güçlenen bir akım olmuştur (Atabay, 2005, 41). Nitekim (Karpat, 2001, 328-352)'a göre, Osmanlıcılık ve İslamcılık ideolojileri kurtuluş planları içinde olanaklı olmamış, son tahlilde imparatorluğun dağılmasının ardından yeni kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti ulus devletine varan süreçte Türkçülükte karar kılınmasına neden olmuştur. Tüm bu oluşumların gölgesinde Osmanlı Devleti'nin millî kimliğine kavuşması noktasında Türkçülük akımı en baskın akım olmuştur.

İkinci Meşrutiyet Dönemi'ne kadar pek gündeme gelmeyen Türkçülük anlayışının söz konusu dönemde etkin hale gelmesindeki etkenlerin altında Avrupa'daki Türkoloji çalışmaları, Fransız İhtilâli etkisiyle yayılan milliyetçi akımlar, Rusya'dan gelen göçmen Türkler ve Osmanlıcılık ile İslamcılık düşüncelerinin etkisini yitirmesi bağlamında bir çerçeve oluşturulduğu görülmektedir (Çolak, 2017, 64). 19. yüzyılın sonlarında özellikle 93 Harbi'nin kaybı ile ortaya çıkan Rusya'da yaşayan Türkler sorunu ve devamında kaçınılmaz olarak gerçekleşen göç, Osmanlı sınırları dışında kalan Türklere olan ilgiyi arttırmıştır. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile oluşan özgür ortamda Rusya'da baskı altında kalan Yusuf Akçura, Zeki Velidi Togan, Sadri Maksudi ve Ahmet Ağaoğlu gibi bilim adamı ve düşünürlerin Osmanlı idaresine sığınmaları ile Türkçülük fikri için gerekli alt yapı oluşmuştur (Çağ, 2011, 78). Çağrı Çolak'a göre de, Anadolu coğrafyasında Türkçülüğün filizlenip yeşermesinde Rus yönetimi altında uzun yıllar yaşayan Orta Asya'dan gelen Türkler kilit rol oynamıştır. Gerek Batı kaynaklı Türkoloji çalışmalarına gerekse Batı'dan yayılan milliyetçilik akımlarına daha önce vakıf olan bu grup, Anadolu'daki Türkçülüğün siyasal bir harekete dönüşmesinde katalizör bir rol oynamış, dernekler vesilesiyle bu düşüncenin hızla yayılmasını sağlamıştır. Bunun yanında Türkçülük düşüncesinin yansımalarına İkinci Meşrutiyet ile yönetime gelen Jön Türklerin Türkçü politikalar izlemeleri ve bunun bir sonucu olarak Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yanında savaşa girme etkili olmuştur (Çolak, 2017, 66-69).

Türkçülük düşüncesinin önemli isimlerinden Ziya Gökalp, Meşrutiyet'ten önce Türk ulusunun olmadığını, çünkü böyle bir fikrin farkında bile olunmadığını söylemektedir. Ona göre toplumun bir Türk ulusu oluşturduğunun farkında olabilmesi için toplumsal olgular hakkında bilinçli olması gerekmektedir (Gökalp, 1982, 52-61). Az da olsa hürriyetin hemen hemen her alanda kendisini hissettirmeye başladığı II. Meşrutiyet dönemi Türkçü düşüncenin farkındalığının filizlendiği bir dönem olmuştur. Türkçü dünya görüşünün devlet yöneticileri ve halk arasında kabul görmesinin temel unsurlarını oluşturan bu faktörlere bakıldığında bir takım oluşumların görülmesi bunun en belirgin kanıtı olmuştur:

- Türkçü Dernekler: Türk Derneği (1908), Türk Yurdu (1911), Türk Ocağı (1912), Türk Bilgi Derneği (1914), Türk Gücü, Halka Doğru Cemiyeti (1917) vb.
- Türkçülük Düşüncesini Öne Alan Dergiler: Genç Kalemler (1911), Türk Yurdu (1911), Büyük Emel (1912), Halka Doğru (1913), Bilgi Mecmuası (1913), Türk Duygusu (1913), Yeni Hayat (1913), Türk Sözü (1914), Yeni Turan (1913), Milli Tetebbular (1915), Yeni Mecmua (1917), Büyük Mecmua (1919), Küçük Mecmua (1922) vb.
- Türkçülük Düşüncesinin Öncü ve Kurucu Şahsiyetleri: Ahmet Vefik Paşa, Ali Suavi, Süleyman Paşa, Necip Asım, Şemsettin Sami, Bursalı Mehmet Tahir, Velet Çelebi, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Ali Canip (Yöntem), Yusuf Akçura, İsmail Gaspiralı, Ahmet Ağaoğlu, Mehmet Emin (Yurdakul), Ahmet Hikmet (Müftüoğlu), Aka Gündüz (Enis Avni), Hamdullah Suphi (Tanrıöver) vb. (Çetişli, 2007, 142-143).

Türkçülük, I. Dünya Savaşı'na kadar önemli bir güç olamamıştır. Bu gecikmede, imparatorluğun heterojen yapısı önemli bir rol oynamıştır. Yunanlılar, Bulgarlar, Arnavutlar ve Araplar gibi azınlıklar arasında bir millî bilincin oluşması, imparatorluğu yıkacak olan bağımsızlık hareketlerini hızlandırmıştır. Bu nedenle milliyetçiliğe kuvvetle karşı konulmuştur. Sultan ve aydın sınıfı, imparatorluğu millî bir Türk

devleti haline getirme ve bir milli ruh yaratma imkânlarına sahip olmalarına karşın, kendilerini Müslüman ve Osmanlı olarak tanımlamışlardır. Onlar, kendilerine “Türkler” denildiği zaman bir endişe hissetmişlerdir. Çünkü onlar için Türk, sadece eğitimsiz şehir halkını ve cahil köylüleri ifade etmiştir (Başgöz, 2011, 1537). Osmanlı aydınlarının Türkçü düşüncüyü kabulü Balkan savaşları sonrasında azınlıkların ayaklanmalarına karşı bir tepki sonucunda gerçekleşmiştir (Bars, 2017, 40). 19. yüzyılın ilk yarısında, özellikle hürriyetçilik ve milliyetçilik kavramları ve bu kavramlardan doğan akım ve hareketler, yüzyılların kurumsallaşmış otoriter ve mutlakiyetçi rejimleri korkutmuştur. Çok uluslu imparatorluk niteliği taşıyan ülkeler için tehlike arz eden bu durum karşısında, kendilerini koruma refleksiyle giriştikleri teşhis ve hamleler, milliyetçiliği köreltememiştir. Aksine, bu yeni akımlara sert tepki göstermeleri, etki-tepki ilkesi gereğince, önce hürriyet fikirlerini sonra da milliyetçilik hareketlerini bütün Avrupa’da daha da güçlendirmiştir (Armaoğlu, 2010, 21). Böylece Avrupa’da İslam öncesi Türk tarihi ve dili hakkındaki çalışmalar, Osmanlı İmparatorluğu azınlıkları arasındaki milliyetçilik ve bağımsızlık hareketleri, 1908 reformunun başarısızlığı, Osmanlı birliği için yapılan son bir çağrı ve Alman emperyalizminin etkileri gibi bütün bu gelişmeler Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkmasında katkıları olmuştur (Bars, t.y, 40). Türk milliyetçiliğinin çalışmaları, Türk tarihine ışık tutmuş ve “kaba, cahil, göçebe” gibi tanımlamalara maruz kalan “Türk” kavramı, bir millet adı olarak tekrar anılmaya başlanmıştır. 1911 yılında “Genç Kalemler Dergisi” etrafında toplanan aydınlar Türk milliyetçiliğinin edebî cephesini oluşturmuştur. Ziya Gökalp, yeni ve modern bir cemiyetin felsefi ve sosyolojik boyutunu şekillendiren bir aydın olma görevini üstlenmiştir (Akyüz, 2015, 19-20). Baltacıoğlu da halkçılık ideolojisinin Ziya Gökalp ile başladığını, Meşrutiyet döneminde halk eğitimi ile ilgilenmiş üç kurum olduğunu vurgulamıştır. Bunlar: İttihat ve Terakki Cemiyeti, Türk Ocağı ve Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti’dir (Baltacıoğlu, 1950, 20). Bilindiği gibi Baltacıoğlu da Türk Ocağı çalışmalarıyla Türkçülük düşüncesine hizmet etmiştir.

Bölükbaşı (2018, 46)’na göre, Türk milliyetçiliği, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında, birtakım karmaşık siyasal, toplumsal ve ekonomik süreçlerin sonunda, yıkılmakta olan imparatorluğu kurtarmak, devletin yok oluşunu engellemek için ortaya çıkan, ilk etapta dil, tarih ve edebiyat alanlarında görülen, daha sonra da siyasal alana kayan bir milliyetçilik anlayışıdır. Özdoğan (2006, 59)’a göre, Baykal Gölü’nün güneyinde, Orhun Vadisi’nde, 8. yüzyıldan itibaren ayakta duran, Türk diliyle yazılmış ve dönemin Türk devletiyle Türk kökenli halkına ilişkin bilgi veren en eski tarihsel kayıtlar niteliği taşıyan ve Orhun Türkçesi’yle yazılmış olan Orhun Abidelerindeki yazıtların çözülmesi bir dilbilim başarısı olarak görülmektedir fakat bu çalışma sadece bir dilbilim başarısı değildir. Bu çalışmalar birer Türkoloji çalışmaları olup, millî bir bilincin oluşmasında yapı taşı niteliği taşımaktadır. Türkoloji’nin on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısındaki gelişimi de, Osmanlı aydınlarının kendi geçmiş tarihlerini, dillerinin zenginliklerini ve edebiyatlarının güzelliğini yeniden keşfetmelerinde rol oynamıştır (Yıldırım, 2014, 78). Georgeon (2006, X)’a göre ise, Türk milliyetçiliğinin oluşum zamanı, ne sekizinci yüzyılda Moğolistan’ın kuzeyinde Türk dilinde yazılmış olan Orhun Yazıtlarının uzak çağları, ne de Mustafa Kemal Paşa’nın Anadolu’da yürüttüğü Kurtuluş Savaşı yıllarıdır. Türkçülük, on dokuzuncu ve yirminci yüzyılların dönemecinde bir avuç insanın milletçe düşünmeye başladığı andır. Ayrıca Kaçmazoğlu (2013, 61-62) da, 20. yüzyılın başlarında emperyalizme soyunan her ülkenin Orta Asya’da birden çok Türkoloji ekibinin bulunduğunu söylemektedir. Bu durum Türkçülük düşüncesinin uluslararası alana kaydığının bir göstergesi olmasının ötesinde Türkçülüğün Türk milletinin kalıcı ülküsü haline geleceğinin de sinyallerini oluşturmaktadır.

2. “Türkçülüğün Esasları” ve “Türk’e Doğru” Eserlerinde Türkçülük Düşüncesi

Türkiye’de sosyoloji denildiğinde Ziya Gökalp akla gelen ilk isimlerdendir. Nitekim Gökalp’in Türkiye’nin sosyolojik yapısına yönelik sorgulamaları, her dönemde devam etmiştir. Ülkemizin ideolojik yapısı da kültür çeşitliliği yüzünden oldukça girift hale gelmiştir. Gökalp’in yaşamı incelendiğinde, onun toplumsal çözümlemelerin karşısında bunalıma sürüklenmesi bunun en belirgin göstergesidir. Gökalp, tarihsel dönemlere göre oldukça farklı düşüncelere sahip olmuştur. Bu bunalım durumundan kurtuluşu ancak üçlü sentezlemeyle gerçekleştirebilmiştir. Batıcılık, İslamcılık ve Türkçülük düşüncesinde birleşen Gökalp’in düşünceleri, günümüzde de ideoloji çıkmazından kurtuluşun yolunu göstermiştir. Nitekim Türkiye’nin tarihsel oluşumu incelendiğinde de Batıcılık ve İslamcılığı da ötelemeden Türkçülük düşüncesinde birleştiği görülmektedir. Gökalp, “Türkçülüğün Esasları” adlı eserinde oluşan Türkçülük düşüncesini olgunlaştırma hedefiyle Türkçülüğe bir yetkinlik kazandırma arayışı içerisinde olmuş, bu yetkinleştirmeyi de Batı medeniyeti ile bağlantı kurarak işlemiştir. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu ise “Türk’e Doğru” eseriyle Türk’e doğru gitmenin yollarını ele almıştır.

Ziya Gökalp, Fransız sosyoloğu Emile Durkheim'ın da etkisine girerek ülkemizde ilk bilimsel sosyolojinin temellerini atan düşünürdür. Öyle ki Gökalp, bu ilmi 1914'te Darülfünun'da İctimaiyat derslerini vermeye başlayarak eğitime de sokmuştur (Gündüz, 2010, 231). Eğitim sosyolojisi Gökalp'in teklifi ile 1917 yılından itibaren "Terbiyevi İctimaiyat" adıyla müfredata konularak İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu tarafından verilmiştir (Aydın, 2014, 68). Buradan Türkiye'nin pedagoji babası olarak nitelenen İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun da bir sosyolog özelliği taşıdığı anlaşılmaktadır. Nitekim Gökalp gibi Baltacıoğlu da sosyal olaylara oldukça duyarlı olmuş, "Sosyoloji" adlı kitabıyla bu ilme verdiği önemi kanıtlamıştır. Bu çalışmada sosyolojik düşünceleriyle ülkemizin önemli düşünürlerinden Ziya Gökalp'in "Türkçülüğün Esasları" adlı eseri ile Gökalp'ten sonra Türkçülük konusundaki fikirleriyle İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun kaleme aldığı "Türk'e Doğru" adlı eserindeki Türkçülük düşüncesini nasıl ele aldıkları incelenmiştir. Makalenin amacı, Baltacıoğlu'nun Gökalp'in Türkçülük fikirlerinin Cumhuriyet döneminde de süregelen fikirler olup olmadığı, iki düşünürün Türkçülük konusundaki düşüncelerinin benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymaktır.

Ziya Gökalp tarafından yazılan "Türkçülüğün Esasları" adlı eserin ilk basımı 1923'te Ankara'da Matbuat ve İstihbarat Matbaası'nda gerçekleşmiştir. 173 sayfalık bu eser, iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım Türkçülüğün özelliklerinden, ikinci kısım ise Türkçülüğün programından oluşmaktadır. Kitabın birinci kısmı "Türkçülüğün Mahiyeti" başlığı altında "Türkçülüğün Tarihi", "Türkçülük Nedir?", "Türkçülük ve Turancılık", "Millî Kültür ve Medeniyet", "Halka Doğru", "Garba Doğru", "Tarihi Maddecilik ve İctimai Mefkurecilik", "Millî Vicdanı Kuvvetlendirmek", Millî Tesanüdü Kuvvetlendirmek", "Hars ve Tezhib" adlı bölümlerden oluşmaktadır. Kitabın ikinci kısmı ise "Türkçülüğün Programı" adlı başlık altında Dilde Türkçülük (Yazı dili ve konuşma dili, Halk diline girmiş Arapça ve Farsça kelimeler, Türkçüler ve Fesahatçiler, Sigalar (Kipler), Edatlar, Terkipler (Tamlamalar), Yeni Türkçe'nin Millileştirilmesi ve İşlenmesi, Dilde Türkçülüğün Prensipleri), Estetik Türkçülük (Türklerde Estetik Zevk, Millî Vezin, Edebiyatımızın Millileştirilmesi ve İşlenmesi, Millî Müzik, Diğer Sanatlarımız, Millî Zevk ve İşlenmiş Zevk), Ahlâkî Türkçülük (Türklerde Ahlâk, Vatani Ahlâk, Mesleki Ahlâk, Aile Ahlâkı, Cinsi Ahlâk, Gelecekte Aile Ahlâkı Nasıl Olmalı?, Medeni Ahlâk ve Şahsi Ahlâk, Milletlerarası Ahlâk), Hukukî Türkçülük, Dinî Türkçülük, İktisadî Türkçülük, Siyasî Türkçülük, Felsefî Türkçülük gibi bölümlerden oluşmaktadır (Gökalp, 1975).

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu tarafından ele alınan "Türk'e Doğru" adlı eserin ilk basımı 1943'te İstanbul Kültür Basımında gerçekleşmiştir. Eser; 176 sayfadan oluşmakta olup, Baltacıoğlu'nun çeşitli yerlerde yapmış olduğu konferansları ve yazmış olduğu yazılardan oluşan derleme çalışmalarını içermektedir. Kitabın önsözünde Baltacıoğlu, birinci kitabını arkadaşından borç para alarak bin bir güçle bastırıldığından, fakat kitabın oldukça ses getirdiğinden bahsetmektedir. Baltacıoğlu kitabın önsözünde bu kitaba karşı yüzlerce yazı yazıldığını, yalnızca iki tanesinde kin dolu sözlerin sarf edildiğini belirtmektedir. Baltacıoğlu, zavallı dostum dediği kişinin kendisini Avrupa medeniyetine düşman biri olarak nitelediğini yazmaktadır. Bunun yanında eserinin büyük bir ilgi uyandırdığını, kitabın basımının kısa zamanda tükendiğini söylemektedir. Önsözünde kitabın tezini özetlemektedir. Ona göre Türk'e doğru gitmenin yolu gelenekçiliktir. Çünkü geleneklerinden kopan milletler kökünden ayrılmış bitkiler gibi solup kurumakta, her türlü kültürel ve medenî kalkınmanın yolu ulusal geleneklere sarılmaktan geçmektedir (Baltacıoğlu, 1943, 3). Baltacıoğlu, "Türk'e Doğru" adlı eserinde "Türk'e Doğru" gitmenin yollarını belli başlıklar altında okuyucuya sunmaktadır. "Kuvvetlisin" başlığıyla başladığı kitabına "Cevap Ver", "Vazifeni Yap", "İnanmak", "İnanacaksın, Başaracaksın", "Milleti Anla", "Kendine Dön", "Durma, Yarat", "Yurdunu Sev", "Devleti Say", "Ordu", "Orduya İnan", "Havaya Hakim Ol", "Genç Adam Oku", "Çoğal", "Altan Baltacıoğlu'na Açık Mektup", "Tuna Baltacıoğlu'na Açık Mektup", "Kahramanlar", "Koca Sinan", "Nasreddin Hoca", "Mustafa Rakım", "Meçhul Asker", "Meçhul Öğretmen", "Öğretmen", "Gökalp", "Köylü Ayşe", "Han Uşağı", "Limoncu", "Türk Olan Her Şey", "Doğançay", "Yeşil", "Süleymaniye", "Hereke", "Papuççu", "Yemeklerimiz", "Çorba", "Aşure", "Pastırma", "Akide", "Sedir", "Lafçılar", "Saygısızlar", "Karıstırıcılar", "Köksüzler", "Soysuzlar", "Noel", "Mehmet Ağa", "Türk'ün Ölmeyen Ruh", "Biz Türkler Nereden Geliyoruz, Nereye Gidiyoruz?", Millet Nedir?", "Gelenek", "Millî Ahlâk Problemi", "Türk Ahlâk Gelenekleri", "Klasikler", "Mevlana'yı Nasıl Anlamalı?", "Millî Mantığa Doğru", "Türk'e Doğru", "Lale" başlıklarıyla devam etmekte, Türk milletinde olması gereken özelliklere tavsiye ve eleştiri şeklinde yer vermektedir (Baltacıoğlu, 1943, 168-169).

Gökalp, "Türkçülüğün Esasları" adlı eserinin ilk bölümünde Avrupalıların özellikle Fransızların Fransızcada Turqueire tabiriyle Türk milletine hayran olduğundan bahsetmektedir. Öyle ki Türkler gerçekten de ortaya koyduğu eserlerle Avrupalı devletleri kendilerine hayran bırakmışlardır. Avrupalı bilim

adamları ayrıca Türkiyat yani Türkoloji adı verilen alanla da Türklere dair araştırmalar yapmaya başlamışlardır. Türklerin çok eski bir millet olduğunu, geniş bir alanda yayılmış bulunduğunu ve çeşitli zamanlarda da devletler kurup, medeniyetler oluşturduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca Avrupa'nın gerçek düşünürleri ve sanatkârları örneğin, Lamartinelere, Aguste Comtelere, Pieerre Laffitelere, Mismerlere, Pierre Lotilere ve Forrerelere Türk'ün içten sanatına, alçak gönüllü ve gösterişten uzak ahlâkına, derin ve bağınaz olmayan dindarlığına, daimi olan iyimserlik ve ülküden ibaret olan fakir ama mutlu hayatına hayran olduklarını belirtmektedir (Gökâl, 1975, 5-34).

Gökâl eserinde, Osmanlı Devleti'nde Türkçülük düşüncesinin nasıl ortaya çıktığını örneklerle açıklamaktadır. Osmanlılarda Ahmed Vefik Paşa, Türk meselesi hususunda Lehçe-i Osmanî adında bir Türk sözlüğü meydana getirerek Türkiye'deki Türkçe'nin umumi ve büyük Türkçe'nin bir lehçesi olduğunu ve bundan başka Türk lehçeleri olduğunu aralarında karşılaştırmalar yaparak ortaya koymuştur. Ahmet Vefik Paşa'nın bu sözlüğün oluşturulmasından başka Molier'e'nin komedilerini Türk adetlerine uydurması ve kişilerin isimlerini ve kimliklerini Türkleştirmek amacıyla Türkçeye aktarması, millî bir sahnede oynatılmasını sağlaması Türkçülük düşüncesinin kültür dünyamıza yansımaları olmuştur. Ahmet Vefik Paşa'dan başka Süleyman Paşa da Türk dilinin gramerine dair bir kitap yazmıştır. Bu kitaba Sarf-i Türkî ismini vermiştir. Çünkü Süleyman Paşa, dilimizin Türkçe olduğunu, Osmanlıca ismiyle üç dilden yapılmış bir dilin olamayacağını anlamıştır. Rezaîzade Mahmut Ekrem de Talim'i Edebiyyat-ı Osmanîye adıyla yazdığı kitabında Osmanlı edebiyatı diye bir edebiyatın bulunmayacağını; dilimize Osmanlıca, milletimize de Osmanlı milleti denilemeyeceğini söylemekte, Osmanlı tabirinin sadece devletimizin ismi olabileceğini vurgulamaktadır. Ona göre milletimizin ismi Türk'tür. Dilimiz Türk dili, edebiyatımız Türk edebiyatıdır. Tüm bunlardan yola çıkarak Gökâl eserinde Türkçülüğün kültürün en temel ögesi olan dile yansımalarını göstermekte, Türkçülüğün ilk babalarının Ahmed Vefik Paşa ile Süleyman Paşa olduğunu söylemektedir (Gökâl, 1975, 7). Öyle ki dil, bir milletin var olma sebebi ise millete ait olan dilin kendinden, öz ve millî olması gerekmektedir. Türk milletinin özü de Türk dilidir. Ona göre toplumsal faaliyetlerin yegâne temeli dildir (Gökâl, 1997, 5). Kültür ve kültürü ortaya çıkarıcı dili, millet olmanın en önemli unsurları arasında kabul eden Gökâl, dilde Türkleşme olmazsa, vicdanların, dinin ve vatanın parçalanacağını düşünmektedir (Nüzhet, 1931, 51). Böylece Gökâl'e göre, milleti oluşturan değerlerin başında dil birliği, kültürel paylaşım ve din gelmektedir (Gökâl, 1997, 51). Kültürümüzde başta dil olgusu olmak üzere diğer kültürel öğeler belli ideolojilerin yürütülmesinde araç görevini üstlenmektedir. Gökâl, dil olgusu ile din gibi kültürel değerlerimizin uyumlu olması gerektiğinin de altını çizmektedir.

Gökâl, Osmanlı'da Meşrutiyet'le başlayan Osmanlılık fikrinin, 31 Mart vakasından sonra yerini İslamcılığa bıraktığını, padişah Abdülhamid'in Türkçülük akımını durdurmak istediğini fakat bu çabalarının yanında önüne geçilemez bir biçimde Türkçü kesim yetiştiğini söylemektedir. Bunlardan biri Rusya'da yetişen Mirza Fethali Ahunzade'dir. Ahunzade'nin Azeri Türkçesi ile yazdığı özgün komedi ve oyunlar Avrupalı dillere çevrilmiştir. Yine Kırım'da Tercüman gazetesini çıkararak Türkçülükte dilde, fikirde, işte birlik parolasını benimseyen İsmail Gaspıralı Türkçülük fikrinde öne çıkan isimlerden olmuştur. Yine Abdülhamid'in son devirlerine doğru Rusya'dan İstanbul'a gelen Hüseyinzade Ali Bey'in Tıbbiye'de Türkçülüğü anlatması, ve "Turan" isminde şiiri; Türkçülük akımını pekiştirmiş, Panturanizm idealinin ilk defa ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yunan Savaşı (1897) başladığı sıralarda Türk şairi Mehmed Emin Bey'in "Ben bir Türk'üm, dinim, cinsim uludur" ile başlayan şiiri de Türk hayatında yeni bir inkılabın başlayacağını sinyalleri olmuştur. Gökâl'e göre Türk ve Turan kelimeleri birbirinden ayrı olmakla birlikte Türk bir milletin adıdır. Çünkü millet kendisine özgü bir kültüre sahip olan topluluktur. Gökâl'e göre Türk'ün yalnız bir dili ve tek kültürü olabilir. Turan kelimesi, Turlar yani Türkler demek olduğu için, sadece Türkleri içine alan bir birliğin adı olmuştur. Türkçülerin ülküsü Turan adı altında Türkleri dilde, edebiyatta, kültürde birleştirme amacına hizmet etmektedir. Turan ülküsü Türkçülüğün hızlı bir şekilde yayılmasına hizmet etmiştir. Tarihte milattan iki yüz on yıl önce Hun hükümdarı Mete, Kunlar (Hunlar) adı altında bütün Türkleri birleştirmiştir (Gökâl, 1975, 9-26). Böylece Türkçülüğün Osmanlı Devleti kurulmadan önce de var olan bir düşünce olduğu görülmektedir. Baltacıoğlu ise eserinde Turancılık ile ilgili herhangi bir bilgiye yer vermemekte, Türkçülüğün zorla kabul ettirilen bir düşünce olduğu görüşünü savunanlara zıt ve Gökâl'in birlik düşüncesiyle şu şekilde açıklamaktadır: "Milliyeti Gökâl gibi dinde, dilde, ahlâkta, zevkte örfte birlik olarak anlayınca bu kendini zorla kabul ettiren ulus gerçeği eriyor; fakat aynı realiteyi bu kurumlar da içinde olarak bütün öbürleriyle birlikte bir gelenek birliği olarak alınca hemen ve parlak bir biçimde bu ulus gerçeği meydana çıkıyor. Öyle ise hiç tereddüt istemez, ulus bir gelenek birliğinden başka bir şey değildir" (Baltacıoğlu, 1943, 150). Bu düşüncelerle Baltacıoğlu ve Gökâl'in Türkçülüğün millet birliğini sağlamada önemli bir düşünce olduğunu savundukları görülmektedir.

Gökalp eserinde, Osmanlılarda Türkçülüğün bir diğer yansıması olarak Ahmet Cevdet Bey'in İkdam gazetesini Türkçülüğün bir organı hâline getirmesini göstermektedir. Fakat Türkçülerden Fuat Raif Bey'in Türkçeyi sadeleştirmek hususunda yanlış kuram içerisinde olmasının, arı Türkçeciliğe neden olduğunun altını çizmektedir. Nitekim Türkçede bulunmayan bazı kelimelerin atılarak Türkçe'nin saflaştırılması meselesi olan arı Türkçecilik, bazı kesimlerce de uygun görülmemiştir. Türk dili konusunda Gökalp, Türkçeyi iyileştirmek için dilimizden bütün Arapça ve Farsça kelimelerin atılmasını değil, Arapça ve Farsça kelimelerden de Türkçesi olanları çıkararak Türkçe karşılığı bulunmayanları dilimizde tutma düşüncesini savunmaktadır. Gökalp, Ahmed Vefik Paşa'nın Lehçe-i Osmanisi ile Süleyman Paşa'nın Tarih-i Alem'i kendisinde Türkçülük eğiliminin uyandırdığını söylemektedir. Gökalp, Türk dili konusundaki düşüncelerini *Genç Kalemler* dergisinde Turan manzumesini yazarak dile getirmiştir. Gökalp, bu yazının çıkış zamanının tam da yerinde olduğunu; çünkü Osmanlılık ile İslamcılık arasında sıkışmış ruhlar için bu ülkü birer kurtarıcı görevi üstlendiğini belirtmektedir (Gökalp, 1975, 10-13). Gökalp'e göre "Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak" ilkesi çerçevesinde Türkçeyi anlam bakımından modernleştirmek, terim bakımından İslamlaştırmak, gramer ve yazın bakımından ise Türkleştirmek gerekmektedir. "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" isimli eserinde de olduğu gibi bu durumu, "Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Avrupa medeniyetindenim." ifadesi ile ortaya koymuştur (Gökalp, 1997, 3-13). Gökalp, hem Osmanlılığı hem de İslamcılığı ülke için oldukça zararlı olduğunu söylemekte, Turan manzumesini de Türkçülük ülküsünün birer kıvılcımı olarak görmektedir.

Gökalp, Turan manzumesinden sonra Ahmed Hikmet Bey'in "Altın Ordu" makalesini yazdığını, yine İstanbul'da Türk Yurdu dergisi ile Türk Ocağı Derneği'nin kurulduğunu söylemektedir. Halide Edip te "Yeni Turan" adlı roman yazmış, Hamdullah Suphi Tanrıöver Türkçülüğün aktif bir başkanı olmuş, Fuad Köprülü ise Türkoloji alanında başı çekmiştir. Sadece edebî alanda değil, kültürün diğer boyutlarında örneğin mimarî de Mimar Kemal, genç mimarların Türkçü olmasında öncü olmuştur. Gökalp, tüm bunların yanında Türkçülüğü düşünmenin ve söylemenin kolay olduğunu, fakat yapmanın ve Türkçülüğü başarı ile sonuçlandırmanın oldukça zor olduğunu belirtmektedir. Türkçülüğü gerçekleştiren, onu en verimli hâle getirense Gökalp'e göre Türk devletinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk olmuştur (Gökalp, 1975, 14). Baltacıoğlu da eserinde Türk milletinin kültür hayatına dokunan önemli isimlere yer vermiştir: Hayrettin, Sinan, Kasım, Mehmet Ağa, Şeyh Hamdullah, Mustafa Rakım, Yunus Emre, Karacaoğlan, Atatürk ve İnönü. Bu kişilerin dünyanın en ulusal, en orijinal eserlerini yarattıklarını, bu büyük yaratıcıların millî kalan eserlerine nasıl ulaştıklarını da madde madde açıklamıştır. Ona göre bu kişilerin eserleri aşağılık duygusu taşımamaktadır. Bu kişiler yabancıları taklit etmemekte, halk içinde yaşamakta, ulusal geleneklerden ayrılmamakta, ulusal benliklerinden esinlenmekte, yeni tekniği benimsemekte, durmayıp yaratmakta ve denemeler yapmaktadır (Baltacıoğlu, 1943, 24). Baltacıoğlu'nun eserinde yer verdiği bu kişiler, Gökalp'in eserinde verdiği örneklerle benzer özelliklere sahiptir. Öyle ki Gökalp ile Baltacıoğlu, kültürel unsurlardan sadece dil alanında değil, kültürün diğer alanlarında da Türk milletine hizmet etmiş kişilere eserinde yer vermiştir.

Gökalp, kitabının ilk bölümünde Türkçülüğün özelliklerinden bahsettikten sonra "Türkçülük nedir?" sorusuna cevap vermiştir. Gökalp, Türkçülüğü Türk milletini yükseltmek olarak tanımlamaktadır. Fakat ona göre Türkçülüğün iç yüzünü anlayabilmek için millet olgusuna bakmak gerekmektedir. Türkçülük fikrinin arkasında çeşitli fikirler sunan sosyologlar Türkçülüğü; irkî, kavmî, coğrafi, Osmanlıcı, ümmetçi ve fertçiler şeklinde sınıflandırmışlardır. Irkî Türkçülere göre ırk millettir. Fakat Gökalp'e göre antropologlar ırk meselesini bireyleri anatomik yapılarıyla ilişkilendirmeye kalkmışlar, fakat faydalı bir tespit gerçekleştirememişlerdir. Böylece ırk meselesi Türkçülüğü açıklamakta yetersiz kalmıştır. Kavmî Türkçülük denilen diğer bir sınıflandırmada ise milletin kavim topluluğuyla karışması yatmaktadır. Kavim, aynı anadan, aynı babadan üremiş, içine hiçbir yabancı karışmamış kandaş bir zümre demektir. Eski topluluklar saf ve yabancılarla karışmamış bir kavim oldukları iddia etseler de saf durumda değildirler. Savaşlarda esir alma, kız kaçırma, suç işleyenlerin kendi topluluklarından kaçarak başka topluluklara dâhil olması evlenmeler, göçler, yabancıları kendine benzetme ve başka bir topluluk içinde erime gibi olgularla saf olma durumundan uzaklaşmıştır. Gökalp, sosyologlara göre toplulukların hiçbirinin doğuştan bir takım sosyal yapıya sahip olmayacağını, sonradan eğitim yoluyla bir takım sosyal melekeleri kazanabileceklerini vurgulamaktadır. Bu nedenle kavmiyetin millî karakter bakımından hiçbir rolü yoktur (Gökalp, 1975, 15-16).

Gökalp, coğrafi Türkçülüğü benimseyenlerin milleti aynı ülkede oturan halkların bütünü olarak tanımladıklarını belirtmektedir. Fakat Gökalp'e göre aynı coğrafya içerisinde farklı milletler de yer almaktadır. Böylece dilleri ve kültürleri farklı olan bu topluluklara millet demek, Gökalp'e göre doğru bir tanım değildir. Hatta bazen bir ülkede çok sayıda millet olduğu gibi, bazen de bir millet birçok ülkeye

dağılmış halde bulunabilmektedir. Dilleri ve kültürleri bir olan bu toplulukları millet saymamak da Gökalp'e göre doğru bir fikir değildir. İşte bu noktada millet olma fikri coğrafi Türkçülerde hezimete uğramaktadır. Bir diğer düşünce akımı olan Osmanlıcılara göre millet, Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunan vatandaşlar demektir. Fakat Gökalp'e göre bir imparatorluğun bütün vatandaşlarını tek bir millet olarak kabul etmek te doğru değildir. Çünkü yine bu karma topluluğun içerisinde ayrı kültürlere sahip birçok millet bulunmaktadır. İslam Birliği taraftarlarına göre millet, bütün Müslüman bireylerin topluluğu demektir. Aynı dinde bulunan insanların tümü ümmet kavramını oluşturmaktadır. Bu tanımdan yola çıkılarak Müslümanların tümü bir ümmettir. Yalnız dinde ve kültürde ortak olan bir millet topluluğu Gökalp'e göre Türkçülükten apayrı bir şeydir. Fertçilere göre millet, bir adamın kendisinin ait olduğu herhangi bir topluluktur. Gökalp, bireyin herhangi bir topluluğa uymasında kendisini bağımsız hissedeceğinin altını çizer, fakat birey içinde yaşadığı toplumun özelliklerini eğitimle kendine mal ettiğinde ancak o toplumun bir üyesi durumuna gelir. Bireyin istediği zaman milliyetini değiştirmesi mümkün değildir. Bu nedenle Türkçülük fikri bireysel düşüncede kendine yer bulmakta zorlanır. Öyleyse Gökalp'e göre millet, ne ırkî, ne kavmî, ne coğrafî, ne siyasi, ne de irâdî (bireyin isteğine bağlı, bireyci) bir topluluk değildir. Millet; dilce, dince, ahlâkça ve güzellik duygusu bakımından ortak olan, yani aynı eğitimi almış bireylerden oluşan topluluktur. Gökalp'e göre Türk köylüsü millet olgusunu dili dilime uyan, dini dinime uyan şekilde tasvir etmektedir ve maddi erdemlerimizin ırkımızdan, manevi erdemlerimizin de eğitimini aldığımız toplumdan geldiğini öne sürmektedir (Gökalp, 1975, 18-21). Gökalp, halkın eserlerini toplayarak millî hars müzeleri ve halkın zengin kültür birikimini yeni kuşaklara taşıyacak halk mektepleri kurulmasını istemektedir. Bunu milletleşmenin ve milliyetçiliğin bir gereği olarak görmektedir (Atasoy, 2017). Öyleyse Gökalp'e göre ideoloji, kültürden bağımsız olamaz. Kültürün bir alt ögesi olan eğitim de ülkelerin ideolojisinin devamlılığını sağlayan en temel araçtır.

Baltacıoğlu ise millet fikrini daha çok soy fikri, birlik fikri, değişmeciçilik fikri olarak açıklamaktadır. Millette sık sık değişir gördüğümüz kültürünün özü, gelenekleri değil, kültürün örfleri, medeniyetinin şekilleridir. Türk milleti tarih boyunca kültür örfünden kültür örfüne geçmiş, medeniyetten medeniyete girmiş, fakat bütün bu değişikliklere rağmen dilce Türk, zevkçe Türk, ahlâkça Türk kalmıştır. Çünkü örflerinin ve medeniyet kurallarının değişmesine karşı gelenekleri değişmemiştir. Bu tanımında Baltacıoğlu, millet kavramını değişmeyen bir olgu olarak tarif etmektedir. Ayrıca her iki düşünürde birlik fikri dikkat çekmektedir. Hem Baltacıoğlu hem Gökalp, kültürümüzde birliği savunduğu görülmektedir. Gökalp'in dilce, dince, ahlâkça, güzellik duygusu bakımından bir olma tanımı Baltacıoğlu'nda da soy, birlik ve değişmezlik fikri olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Baltacıoğlu'nun değişmeyen şeklinde atfettiği kültürdür. Ona göre kültürün örfi kısmı değişir ki bu da medeniyete karşılık gelen tekniktir. Yine Baltacıoğlu, milliyetin bu yeryüzünde yaşayabilen en büyük ve en yaratıcı gerçek olduğunu vurgulamaktadır. Ferdin, gelip geçici, ferdî hayatın bir göz kırpmaya kadar kısa olduğuna; fakat millet hayatının uzun, sürekli, hemen hemen ölmez ve tükenmez olduğuna inanmamız gerektiğini söylemektedir. Baltacıoğlu'nun eğitim konusunda zaman zaman psikoloji ilmiyle birlikte psikanalize de yer verdiği görülmektedir fakat onun eğitime yönelik düşüncelerini şekillendiren toplumsal bakış açısıyla sosyolojidir. Gökalp gibi Baltacıoğlu da toplumsal fikir ve düşüncelerde bireycilikten uzaktır. Çünkü Baltacıoğlu'na göre Gökalp'te olduğu gibi bireycilik gelip geçici sağ bir düşüncedir. Birey toplum hayatına katılıp toplumsal hayatta var olduğu sürece bireydir. Türk milletine eğitim konusunda şu şekilde seslenmektedir: "Öyle bir ulusal pedagoji kur ve bu ulusal pedagojine uygun öyle okullar yap ki içinde yetişenler Türkün yaratıcı dehasından bir şey alsınlar. Türkün geçmişine inancı büyük, bu gününe güveni çok, yarınından ümidi sonsuz olsun" (Baltacıoğlu, 1943, 17-35).

Baltacıoğlu, eğitim ile toplumun iç içe olduğunu şu sözleriyle pekiştirmektedir: "Hiç bir mektep, bir memleket için parkların, bahçelerin yapacağı hayırla tesirleri yapamaz. Bizim gibi bahçesiz, havasız, ağaçsız, çiçeksiz çöllerde yaşayan milletler mekteplerinin, medreselerinin çokluğuna rağmen yine düşmeğe, yine parçalanmağa mahkûmdur. Çünkü parklar her şeyden ziyade terbiye-i hissiye ve içtimaiyenin vatanıdır" (Baltacıoğlu, 1943, 116). Gökalp'in halk mektepleri kurma düşüncesi, Baltacıoğlu'nun düşüncesinde "halk üniversitesi" kavramıyla kendini göstermektedir. Henüz İkinci Meşrutiyet döneminde halk eğitimine büyük önem verip katkı sağlayan Baltacıoğlu, İstanbul Şehzadebaşı'nda kiralık bir evde açılan halk dershanesinde, haftada bir iki defa dershaneye devam eden kadınlara pedagoji dersleri vermiştir (Baltacıoğlu, 1967, 2). Türk eğitim tarihinde bu iki düşünürün halk eğitimine verdikleri önem; Halkevleri, Millet Mektepleri ve Köy Enstitüleri gibi oluşumlarla hayata geçmiştir.

Gökalp, Durkheim ekolünün Türkiye'deki temsilcisidir (Ülken, 2019, 305). Çünkü Gökalp, milletimizi millet yapacak unsurların karşılığını Durkheim ekolünde bulmuştur. Durkheim'dan pek çok

kavramı ödünç alarak bunları Türkiye'nin yaşamakta olduğu dönüşüm sürecini anlamak üzere yeniden yorumlamıştır. Bununla birlikte Tokluoğlu, Durkheim ve Gökalp'in kendi toplumlarında sorun olarak tanımladıkları meselelerin oldukça farklı olduğunu, Gökalp'in bir Türk milliyetçisi olarak Durkheim'in sosyolojisini Türk milliyetçiliğinin ideolojisi (bir dünya görüşü) haline dönüştürüp, bunu "Osmanlıcılık" ideolojisinin karşısına konumlandığını belirtmektedir. Tokluoğlu'na göre Gökalp, Durkheim'in düşüncelerini Türk milletine adapte ederek yeniden yorumlamış, özgün bir toplum oluşturma ideali yürütmüştür. Durkheim'in toplumun bireye üstün olması fikrini, ulusun bireye üstün olması olarak yeniden yorumlamıştır. Diğer bir ifadeyle Durkheim'in "toplum" kavramı yerine "ulus" kavramını koymuştur. Gökalp, İslamlaşma ve Türkçülük akımlarını Durkheim'in çizdiği çerçeve temelinde muâsırlaşma fikri ile uzlaştırmaya çalışmıştır. Diğer bir ifadeyle Gökalp, Yusuf Akçura ve Hüseyinzade Ali Bey etkisi ile Türkçülüğü öne çıkarmış, Durkheim'in toplum kavramına attığı unsurları ulus kavramına aktarmış, yine Durkheim'in toplumsal dayanışma kavramı çerçevesinde millî kültür, İslam dini ve Türk dilini ulusal dayanışmanın en önemli kaynakları olarak tanımlamış ve son olarak, Durkheim için çok önemli olmayan kültür-medeniyet ayrımını yeniden yorumlayarak, Batılılaşmadan Batı medeniyetinin parçası olunabileceği fikirlerini sentezlemiştir (Tokluoğlu, 2013, 117-123).

Gökalp, eserinde tarihi maddecilik ile İctimai mefkurecilik adı altında bir başlığa yer vermiştir. Bu başlığın sahipleri Karl Marx ve Emile Durkheim'dir. Bilindiği gibi her iki sosyolog, sosyal olayların sebepleri olabileceğini, yani sosyoloji ilminin determinizme tabi olduğunu belirtmektedir. Karl Marx, bu sosyal olayların sebeplerinin ekonomi etrafında şekillendiğini, din, ahlâk, estetik, siyaset, dil gibi olguların sadece sonuç olabileceğini belirtmektedir. Durkheim ise bu görüşe zıt bir duruş sergilemekte, ekonomik olayların diğer sosyal olaylardan üstün bir tarafının olmadığını ifade etmektedir. Bununla birlikte ekonomik olayların toplum hayatında kıymetinin arttığını, modern toplumlarda ekonomik hayatın sosyal bünyeye esas olduğunu ortaya atmaktadır (Gökalp, 1975, 62). (Bozok, 1978, 60)'a göre ise Baltacıoğlu ne Marksist ne de sosyalisttir. Ona göre Baltacıoğlu, hayatı boyunca Durkheim sosyolojisine inanmış bir bilim adamı olmuştur. Baltacıoğlu'nun eğitim konusundaki fikirleri Durkheimci yapıya sahiptir. Eserinde Durkheim yerine Henri Bergson'dan söz etmektedir. Bilindiği gibi Bergson metafizik konulara eğilimiyle tanınmış, sezgicilik akımının öncüsü Fransız düşünürdür. Baltacıoğlu'nun fikri dünyasında oldukça önemli yere sahiptir.

Gökalp, Durkheim ve Karl Marx düşünceleriyle Türkçülük akımını yorumlamıştır. Karl Marx'a göre Türkçülük düşüncesinin ortaya çıkmasında iktisadi sebepler başı çekmekte, Durkheim'in bakış açısında göre de Türkçülük akımının doğmasında sosyal ülkülerin değişmesi ve bunların değişmesi ile de sosyal yapının değişmesi yatmaktadır (Gökalp, 1975, 69). Durkheim'in toplumsal görüşlerinde çok önemli yere sahip olan iş bölümü kavramı, dayanışma etrafında şekil almıştır. Durkheim'in dayanışma kavramı ise, mekanik ve organik dayanışma şeklinde ayrılmaktadır. Mekanik dayanışma daha çok ilkel toplumlarda görülen, toplumu oluşturan bireylerin benzerliklerinden kaynaklanan, bireyler arasında güçlü bağın olduğu, farklılaşmanın olmadığı, küçük sanayi toplumlarında görülen dayanışma şeklidir (Yükselbaba, 2017, 203). Kapsamlı, modern toplumlarda yoğunlaşmış iş bölümü ile görülen organik dayanışma ise Gökalp'in Durkheimci görüşünde varmak istediği noktadır. Fakat Durkheim sosyolojisinin temel sorunları, sınıf mücadelesi, ahlâk ve sistem konularından meydana gelirken Gökalp'in esas yönelimini toplumsal değişme ve bütünleşme çerçevesinde Türk milletinin devamlılığı konusunda olmuştur (Günay, 1992, 43-45). Bugünkü sosyal durumda sosyal dayanışma Gökalp'e göre kültür birliğine dayanmaktadır. Kültürün nesilden nesle aktarılması eğitim yoluyla olduğundan da kandaşlıkla ilgisi kalmamaktadır. Nitekim Gökalp'in millet kavramında kültürel değerlerimizde bir olma özelliği dikkat çekmekle birlikte soy veya ırkı ne olursa olsun Türk gibi davranan, Türk'ün sahip olduğu özellikleri toplumun içinde eğitimle alıp benimseyen o toplumun birer üyesidir. Gökalp'e göre, insan için manevi varlık, maddi varlıktan önce gelmektedir. Bu bakımdan milliyette soy kütüğü aranmaz. Yalnız mutluluk zamanlarında değil, felaket zamanlarında da yanımızda olan milletler milliyetimizin dışında değildir. Yine Türklüğümüze büyük hizmetler etmiş olanlar varsa bu insanlara Türk değilsiniz demek Gökalp'e göre büyük yanlıdır. Ona göre Türk'üm diyen her birey Türk sayılmalıdır (Gökalp, 1975, 18-21). Benzer düşünceler Baltacıoğlu'nda da görülmektedir. Bu benzerliği Baltacıoğlu'nun şu sözlerinde görmek mümkündür: "Bizi ölümlerimize sınımsız bağlayan efsaneler, masallar atasözleri vardır. Bunları söküp atmak ne elimizdedir, ne de bu iş faydalıdır. Millî varlığımızın ilk cevherleri akıl ve medeniyet alanını dahi aşan bu derin ve karanlık zihniyette gömülmüştür. Türkü her yerde Türk bırakan, aynı insan soyu ve vicdan birliği olarak tanıtan işte bu kültürdür" (Baltacıoğlu, 1943, 20). Baltacıoğlu ise milleti soy fikri olarak göstermektedir fakat ondaki bu soy anatomik bir kavram değildir. Onun soy olarak tanımladığı gelenekleri bir olan toplumlardır. Gökalp gibi Baltacıoğlu da Türk milletine hizmet etmiş her düşünürü Türk olarak göstermektedir. Türkler Baltacıoğlu'na göre, tarih boyunca

geleneklerinden kopmamış, bu gelenekleri kültürün değişmez parçası haline getirmiş olan toplumlardır. Ona göre geleneğinden uzaklaşmış olan bir toplum kültüründen uzaklaşarak soysuzlaşmıştır. Böylece Baltacıoğlu'na göre Gökalp'te olduğu gibi bizi bir yapan değerlerin kültürümüz olduğu apaçık görülmektedir.

Her milletin sahip olduğu belli kültürel özellikler vardır. Medeniyet ise çeşitli kültürleri bünyesinde barındıran geniş bir kavramdır. Gökalp'e göre millî kültür ile medeniyet birbirinden ayrılmakta; millî kültür duygulardan, medeniyet ise bilgilerden oluşmaktadır. Örneğin Gökalp; Osmanlıca'yı medeniyetimizin, Türkçeyi ise millî kültürümüzün dili saymaktadır. Medeniyet Gökalp'e göre, usullerle yapılan ve taklit vasıtasıyla bir milletten diğer millete geçen kavramların ve tekniklerin bütünüdür. Millî kültür ise hem usulle yapılamayan, hem de taklitle başka milletlerden alınamayan duygulardır (Gökalp, 1975, 29-36). Baltacıoğlu da Türk dilinin özüllüğüne, milletin ululuğuna dikkat çekerek, Türk milletine elindeki emanetin kutsallığına inanmanın gerektiğini, bunlara inanılmadığı takdirde zayıf olunacağını belirtmektedir. Top, tüfek, mitralyoz, bomba, uçak ve bombardıman gibi şeylerin hep maddî kuvvetler olduğunu, evrende bunlardan da üstün olan kuvvetin ideal kuvveti olduğunu belirtmektedir. Tarihin tanıyabildiği en büyük idealin milliyet ideali olduğunu, bunun için Türklük idealine inanarak vazifemizi yerine getirmemizi önermektedir (Baltacıoğlu, 1943, 16). Bu kısımda maddî kuvvetlerle Baltacıoğlu'nun medeniyet kavramına dikkat çektiğini belirtmek mümkündür.

Baltacıoğlu kültür ve medeniyet hakkında görüşlerine "Türk'e Doğru" eserinde şu şekilde yer vermektedir: "Kültür ile medeniyeti ayır artık! 1908'den beri sürüp gelen bu "kültür ve medeniyet,, kavgasını bitir artık. Kültür bir milletten doğan ve yalnız o realite mahsus olan, milletten millete değişen, milletten millete geçmeyen şeyin, manevî değerlerin adıdır.". Bu düşüncelerle Baltacıoğlu'nun Gökalp ile kültür ve medeniyet ayrımına gittiği, kültür ile medeniyet tartışmalarına son verilmesi gerektiği, kültürümüzün değişmeyen değerler örgüsü olduğu anlaşılmaktadır. Baltacıoğlu, Türk kültürünün öz Türk hayatından doğan, Türk vicdanında yaşayan, yalnız Türklere özgü olan şeylerin toplamı olduğunu belirtmektedir. Ona göre Türk'ü Türk yapan ve Türk olmayandan ayıran kültürüdür. Ona göre kültür milleti ile vardır ve ancak milleti ile birlikte değişebilir. Fakat millî kültürün öyle değerleri vardır ki bunlar ona göre kolay kolay değişmez. Bunlar "gelenek"tir. Millî gelenekler bir günde doğan, oluşan şeyler değildir. Gelenekler milleti millet yapan özdür. Millî geleneklerin kökleri en eski çağlarda dayanmaktadır. Milletin öz dili, efsaneleri, masalları, atasözleri, oyunları, dansları, yemekleri geleneği taşıyan öz değerlerimizdir. Gelenekler geçici, kültürden kültüre değişen şeyler değildir. Gelenekler, milletin hayatı boyunca yaşayan ve yaşatılan şeylerdir. Geleneksiz ve kültürel değerleri bozulan milletler yaşayamaz (Baltacıoğlu, 1943, 20).

Baltacıoğlu'na göre, kültürsüz topluluk hayatı olmadığı gibi, medeniyetsiz topluluk hayatı da olamaz. Medeniyet bir milletin değil, tüm insanlığın ortak malıdır ve Baltacıoğlu'na göre medeniyet akıldan doğan, teknikle yaşayan, yalnızca bir millete ait olmayan, bir milletten diğer millete geçebilen, milletleri birbirine benzeten, sosyal tipten sosyal tipe değişen teknik, metot, bilim, fendir. Kültür ile gelenek medeniyetten farklı olarak millete özgüdür, fakat medeniyet milletlerarasıdır. Medeniyet aklımızdan, kültür benliğimizden doğmaktadır. Kültür öğrenilmez, fakat medeniyet öğrenilir. Millet olmak için medeni olmak ta yetmez; toplumların öz vicdanlarını, öz kültürlerini bulmaları gerekir. Baltacıoğlu'nda medeniyet, bazen bir toplumun öz malıdır: kavmi medeniyetlerde olduğu gibi. Bazen bir milletin öz malı olduktan sonra uluslararası ortak yapılan şeylerdir: İslâm ve Avrupa medeniyetleri gibi. Kültür, medeniyetten ayrı her zaman ve her yerde millî ve orijinaldir (Baltacıoğlu, 1943, 17-44). Gökalp'e göre ise bir medeniyet ancak millî bir kültüre aşılırsa ahenkli bir birliğe kavuşur. Ona göre Osmanlı medeniyeti iki sebeple yıkılmaya mahkûm olmuştur: Birincisi Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün imparatorluklar gibi, geçici bir topluluktan ibaret olmasıdır. Ebedi hayata sahip olan zümreler ise, geçici topluluklar değil, cemiyetlerdir. Cemiyetler ise ancak milletlerden ibarettir. İkinci sebep, Batı medeniyetinin yükseldikçe, Doğu medeniyetini büsbütün ortadan kaldırma gücüne sahip olmasıdır. Çünkü Gökalp'e göre, Medeniyetin fazla gelişmesi millî kültürü bozar. Millî kültürü bozulmuş milletlere "dejenere milletler" denir. Millî kültürü kuvvetli fakat medeniyeti zayıf bir milletle, mili kültürü bozulmuş, fakat medeniyeti yüksek olan başka bir millet, siyasi mücadeleye girince millî kültürü kuvvetli olan millet daima galip gelmiştir. Türkçülüğün görevi, bir taraftan yalnız halk arasında kalmış olan Türk kültürünü arayıp bulmak, diğer taraftan Batı medeniyetini tam ve canlı bir surette alarak millî kültürü aşılmasıdır. Tanzimatçılar Batı medeniyeti ile Osmanlı medeniyetini uzlaştırmaya çalışmışlardır fakat bunu başaramamışlardır. Gökalp'e göre Türkçüler, Bizans kaynaklı Doğu medeniyetini bırakarak kendilerine daha yakın buldukları Batı medeniyetini almak istemişlerdir. Nitekim bunda da başarılı olunmuştur (Gökalp, 1975, 40-41).

Baltacıoğlu'nda da Gökalp'te olduğu gibi Türkçü düşüncelerinin yanında Batıcılık akımı görülmektedir. Nitekim o da Gökalp gibi diğer milletlerden medeniyeti alma taraftarıdır. Hatta alınacak medeniyet milletçe gelişmemizi sağlayıp, kültürümüzü geliştirecekse alınmasında yarar vardır. Fakat Baltacıoğlu, Gökalp'te olduğu gibi dejenerleşmeye karşı çıkmaktadır. Türk milletine şekle kapılıp özünden uzaklaşmamasını, aslını kaybedip soysuzlaşmamasını tavsiye etmektedir. Türk kökünden geldiğimizi, bu kökten ayrıldığımızda kuruyup gideceğimizi, ölmüş medeniyetlerin kurallarını atmamız gerektiğini ve geleneklerimizden vazgeçmemizi vurgulamaktadır. Başka milletlerin medeniyeti de öğrenmemiz gerektiğini, hatta onlara hayran olup taklit etsek bile onların kültür ve geleneklerini almamız gerektiğini Türk milletine öğütlemektedir. Yabancı medeniyetleri taklit edersek ilerleyebileceğimizi, fakat yabancılardan iman aldığımızda özümüzün bozulacağını söylemektedir. Bununla birlikte Baltacıoğlu Türk kaldığımız sürece de kendimizi başka milletlerden aşağı görmememizi, milliyet şuurunun aşağılıkla bağdaşmayacağını, milliyetin üstünlük olduğunu söylemektedir. Bu sözleriyle Baltacıoğlu, diğer milletlerden sadece teknik alınması gerektiğinin, kültürel değerleri alan milletlerin yok olacağını altını çizmektedir. Baltacıoğlu'na göre bir millet politik sebeplerle gelenek düşmanı kesilebilir. Fakat o millet ve devlet pratikte kendi egemenliği altında olan milletlerin geleceğini yıkıyor da onların yerine kendi dil ve vicdan geleneklerini koyuyorsa, o millet kurnaz bir emperyalistten başka bir şey değildir (Baltacıoğlu, 1943, 22-135).

Baltacıoğlu kültürün her alanında kendi öz benliğimize göre davranmamız gerektiğini şu sözleriyle yinelemektedir: "Türk edibi! Türk olmayan bir dilin geleneklerini Türkçeye sokma!". "Türk mimarı! Hayrettin gibi yapıcı, Sinan gibi usta, Kasım gibi kurucu, Mehmet gibi atılgan, Vedat gibi Önder, Kemalettin gibi devrimci mimar olur mu? Beyazıt, Süleymaniye, Yenicami, Sultanahmet, Yenipostane, Vakıfhane taş kesilmiş dehalar değil midir? Bu adamlar ve yapıları ulusal mimarlığımızın anıtları değil mi? Onlar, yabancılar için olduğu gibi senin için de ilham kaynakları değil mi? ". Yine Baltacıoğlu'na göre millî kişiliğini korumak zorunda olan her millet, medeniyetle kültürünü karıştırarak gönderen bu yabancı yeniliği olduğu gibi alacak ve ona benzeyecek yerde onu bozmak, yabancı kültür yerine kendininkini koyarak yeni baştan yaratmak zorundadır. Çünkü ona göre yeni medeniyetin acemisi olan bir ulus, medeniyet alıyorum diye yabancı kültürü de alırsa mutlaka zehirlenecektir. Ayrıca Baltacıoğlu eserinde Mevlana'dan da söz etmektedir. Nitekim onu Türk kültüründe anlamamız gereken en önemli kişi olarak tasvir etmektedir. Çünkü Mevlana, İslâm dinini Arap geleneklerinden kurtararak Türkleştirmiştir. Bunu da Türk dansını, Türk musikisini, Türk edebiyatını, Türk ahlâkını ve Türk felsefesini dine sokarak (Baltacıoğlu, 1943, 24-25, 148-154) yapmıştır.

Gökalp'in "Türkçülüğün Esasları" adlı eserinde "Halk'a Doğru" şeklinde başlığa yer açmaktadır. Bu başlık Baltacıoğlu'nun "Türk'e Doğru" eserini hatırlatmaktadır. Gökalp'e göre, Türkçülüğün ilk esaslarından biri "Halk'a Doğru" prensibidir. Hatta bu prensibin uygulamaya geçmesi için "Halk'a Doğru" adında mecmua da çıkmıştır. Gökalp'e göre, "Halk'a Doğru" gitmesi gereken seçkinler, halktan ayrılmış aydın kişilerdir. Seçkinlerin halka doğru gitmesinin sebebi ise, halka millî kültürü götürmektir. Fakat Gökalp'e göre, millî kültür yalnız halkta mevcuttur. Millî kültüre sahip olmayan seçkinler halka nazaran yalnız medeniyete sahiptir. Seçkinlerin halka doğru gitmesindeki amaç; halktan millî kültür eğitimi almak, halka medeniyet götürmektir. Gökalp'e göre, Türk milletinin seçkinleri ancak uzun süre halkın millî kültür müzeleri ve okulları içinde yaşadıkten ve ruhları tamamıyla Türk kültürü ile dolduktan sonra millileşme olanağına sahip olurlar (Gökalp, 1923, 41-42). Baltacıoğlu ise, devletçe, ilimce, teknikçe ekonomice de bir kalkınmanın gerekli olduğunu, her türlü kalkınmanın yaratıcı başlangıcının ise halkta olacağını vurgulamaktadır. Eserinde halk ile ilgili bir çıkarımlarını aydınlarla karşılaştırarak yapmaktadır. Halkın 'biz' dediği aydın kesimden daha cahil olmadığını, halk bilgisinin başka bilgi olduğunu söylemektedir. Ona göre halk, aydınlardan daha az akıllı değildir, sadece halkın aklını kullandığı yer başkadır. Ona göre aydınlar kozmopolittir, halk ise hep milliyetçidir. İdealist görünen aydın, gerçekte ütöpisttir; halk ise hem realist, hem de idealisttir. Aydın yapmacık dil kullanırken, halk öz diline sarılmaktadır. Aydınlar aile, evlenme, boşanma konularını tartışırken; halk nüfusumuzu artırmakla meşguldür. Aydınlar yabancı sanat tekniklerini öğrenelim diye çabalarken, halk özgün sanat eserleri üretmekle meşguldür. Aydınlar apartmanda rahatsız olurken, halk kerpiç kulübesinde rahat etmektedir. Aydınlar yapmış oldukları bilimle övünürken halk aydınlara duygusuyla rehberlik etmektedir. İnce adam dediği aydınların kara cahillerle alay ettiklerini, halkın ise aydınlara acıdığını söylemektedir. Aydınlardan yetenekli olanlar kaşık yaparken, halk kaşığın sapını ortaya getirmektedir (Baltacıoğlu, 1943, 81-123).

Baltacıoğlu, kendini de aydınlar sınıfında atfedip aydınların Türklükten kopmuş, soysuzlaşmış insanlar olduğunu belirtmektedir. Nitekim bir örnekle aydın ile halk arasındaki ayrımı açıklamaktadır. Hatta bu ıstırap içerisinde şu şekilde dile getirmektedir: Yurdun büyük bir kısmının istilâya uğradığı

zamanlarda birtakım aydınların manda taraftarı olduklarını belirtmektedir. Bir akşam Dr. Besim Ömer ve daha birkaç profesör ile birlikte Darülfünun'dan dönüp Ankara Caddesi'ne geldikleri sırada bir düşman polisinin kendilerine "Eller yukarı" dediğini, onların ise hemen itaat ettiğini ve üzerlerini aramalarına izin verdiklerini anlatmaktadır. Fakat Baltacıoğlu'na göre halk böyle bir durumda asla bu aydınlar gibi yapmamıştır. Silaha sarılmıştır. İşte ona göre memleketi bu halk kurtaracaktır. Çünkü ne geçmişte ne de şu anda halktan bir kötülük gelmemiştir. Gelecekte de gelmeyecektir. Ona göre kötülük dejenere olmuş ve aşağılık duygusu taşıyan aydın kesimden gelebilir. Köylünün bön ve gerici olduğu hakkındaki hüküm ona göre gerçeğe uygun bir hüküm değil, çürük bir inançtır. Çünkü ona göre Türk köylüsü dünyanın en zeki, sağduyu taşıyan ve gerçek içinde çarpışan yenilikçi adamdır. Baltacıoğlu, eserinin "Kuvvetlisin" adlı başlığında köylüyü cahil olarak görmemek gerektiğini, Türk köylüsünü Türk olduğunu ve en eski çağlardan beri çok büyük bir millet olduğunu bilen, kendi milletini başka milletlerden aşağı görmeyen, öz milliyetçi, medeniyetin gösterişine aldanıp kendini unutmayan şekilde tasvir etmektedir. Bu konuda şunları kaydetmektedir: "Halk dün ve bugün olduğu gibi yarın da münevverin arkasından gitmeyi bilecektir; elverir ki bu münevver o halktan olsun ve halk bu münevvere inanmış olsun.". Baltacıoğlu, "Bir ulus nasıl kalkınır?" sorusuna eserinde şu şekilde cevap vermektedir: "Kültürün öz kaynağı olan halka giderek. Medeniyetin laboratuvarı olan uluslararası tekniğe giderek. Halka gitmek ne demektir? Bir ulusu meydana getiren insanlar arasında zaman, mekân, teknik ayrımlarına karşıt olarak hiç değişmeyen veya değişmez gibi kalan birtakım orijinal karakterler vardır. Uluslarda da bu böyledir. Her ulus birtakım temelli karakterlerin, yani geleneklerin taşıyıcısıdır" (Baltacıoğlu, 1943, 5, 85-159).

Baltacıoğlu, "Türk'e Doğru" eserinde Gökalp'e de yer vermiştir. Gökalp'i Türk aklının ulu manzaralarından biri olarak görmekte, onu manevî, sosyal bilimler dünyasında Orta Çağ'ı kapatıp, Rönesansımızı açan anahtar olarak tanımlamaktadır. Yine Gökalp onun nezdinde parçasız ve eksiz bir Tanzimat'tır. Gökalp, 19. yüzyılın felsefi romantizmini yaratmıştır. O, Türk'ün tükenmez ve ölmez hayatına aklıyla inanan bir aksiyon adamı değil, bir fikir adamıdır. O, Türk inkılâp tarihinde her şey değildir; fakat küçük, büyük veya pek büyük, bir şeydir. Baltacıoğlu'na göre millî oluş bütün bu küçük, büyük şeylerden doğmaktadır. Baltacıoğlu, Gökalp'e büyük âlim diye seslenip, kendisinin milletimize ışığı göstermekle kalmayıp güneşe bakmayı da öğrettiğini söylemektedir. Yıllarca önce milletimizin maddî duygulara sahip olduğunu, büyük filozof diye adlandırdığı Gökalp'in milletimize millî ve insanî duyguların varlığını öğrettiğini söylemektedir. Türk iradesinin paslı halde bulunduğunu, Gökalp sayesinde milletimize iradenin yaratıcı kudretini gösterdiğini, ilâhî bir hamle gibi yıkarak yerine ilmi koyduğunu vurgulamaktadır. Gökalp ona göre düşüncelerde anarşiyi kaldırarak, yerine usulü koymuştur. Ona göre Gökalp bir ümmeti ışılatıp, ondan bir millet çıkarmıştır. Ayrıca Gökalp yalnızca ilim ve felsefe yapmakla kalmamış, ilmin ve felsefenin edebiyatını da yapmıştır. Millî duyguları alıp memleketimizin en ücra köşelerine kadar götürmüş ve bu duygularla Türk'ün kalbinde duygulardan bir anıt inşa etmiştir. Baltacıoğlu Gökalp'in bu büyüklüğünü ifade etmek için yarattığı millî edebiyatın gücünün bile yeterli olmayacağını, onun büyüklüğünü anlatmak için susmak gerektiğini söylemektedir. Çünkü susmak Baltacıoğlu'na göre genellikle iyi konuşmadır. Gökalp'in mezarını ziyaret ettiği sırada ise şu sözü sarf etmiştir: Bireyler fânidir, milletler ise sonsuza erişirler (Baltacıoğlu, 1943, 79-80).

Baltacıoğlu eserinde yine "Türk'e Doğru" gitmede Türk gençlerinin yapması gerekenleri vurgulanmıştır. Nitekim eserinde kendi oğulları Tuna ve Altan Baltacıoğlu'na bile belli konularda tavsiyelerde bulunmuştur. Kendi babası İbrahim Ethem Efendi, Baltacıoğlu'nun eğitim alanında bir takım incelemelerde bulunduğu üzere kendisine verdiği nasihat oldukça manidardır ve bu geleneği kendi ailesinde de sürdürmüştür. Öyle ki babası İbrahim Ethem Efendi, Baltacıoğlu'nun kültür dünyasını etkilemiş biridir. Kendisine "Avrupa'ya gidiyorsun, biliyorum. Şapka da giyeceksin. Olabilir. İman başlıkta değil, gönüldedir. Günahların içinde bir günah vardır, eğer onu işlersen babalık hakkımı helal etmem. Türklüğü unutma!" (Baltacıoğlu, 1998, 96) şeklinde seslenmesi babasındaki Türkçü düşüncelerinin birer yansımasıdır. Nitekim Baltacıoğlu, yetişmiş olduğu bu milliyetçi çevrenin etkilerini hayatı boyunca sürdürmüştür. Kitabında yer alan "Altan Baltacıoğlu'na mektup" bölümünde de benzer şekilde oğluna şu tavsiye vermektedir: "Edebiyatın, felsefenin kültür olduğunu herkes gibi kabul et. Fakat sanatsız ve tekniksiz kültür olacağına inanma! Yalnız filozofların değil, lağımçıların dahi felsefesi olabileceğini kabul et. Ben şimdi karagöz ve ortaoyunu ile uğraşıyorum. Türk tiyatrosunun öz orijini bunlardır. Bir gün gelecek Türkiye'deki yalancı, yapmacık tiyatroyu yıkacağım. Yerine gerçeğini, millîsini koyacağım.". Oğlu Tuna Baltacıoğlu'na ise şunları söyler: "Milliyetçiliği türlü türlü tarif ederler. Bence o gelenekçilik. Milletlin ölme bilmeyen bir takım değerleri vardır. Onları vicdanında sakla ki her zaman Türk kalasın. Köksüz ağaç olmaz, geleneksiz de millet olmaz" (Baltacıoğlu, 1943, 60-63).

Baltacıoğlu eserinde Türk insanının vazifeleri arasına memleketi korumak, korumak için silahlanmak ve gerekirse memleket uğruna ölmeyi koymaktadır. Yine çoğalmayı, evlenip çocuk yetiştirmeyi, çocuklarını yaşatmak için didinmeyi, doğayla savaşmayı, âsi tabiatı yenmek için âlet kullanmayı önermektedir. Türklere, Türk çocuklarına, gençlerine, ihtiyarlarına yardım etmeyi, Türklerin hep bir soydan olduğunu ve aynı gelenekten geldiğini hiç unutmamayı, onlarla elbirliği içerisinde olmayı, halkı tanımayı, sevmeyi, halktan hiç ayrılmamayı, halktan ayrılarak soysuzlaşmamak gerektiğini belirtmektedir (Baltacıoğlu, 1943, 11). Vicdan ve şeref vazifesinin en önemli ögesi olduğunu söylemekte, kişinin vazifesini yerine getirirken bu iki önemli değeri göz ardı etmemesi gerektiğini söylemektedir. Gökalp ise millî düşünceler etrafında Türkçü gençlerin öğretmenlikte köylere gitmesini önermektedir. Aydınların halka medeniyet götürürken de Batı medeniyetini götürmeleri gerektiğini söylemektedir (Gökalp, 1975, 46). Fakat Baltacıoğlu, “Kent öğretmen okulları tüm görkem ve üstünlükleriyle birer “memur okulu” gibi yaşar dururken, mezunlarını yoksul, bilgisiz köylere yollamayı düşünmek çok yanlıştır. Öğretmen okulları, bilgisi şişkin ukala ve enayi öğretmenler yetiştirmekten uzaklaşmadıkça ürünleri eksik olacaktır. Biz yeni eğitimciler köyleri yaratan okullar düşündük. Bunun ne kadar yanlış olduğunu anlayamadık. Bilmiyorduk ki, köyü yaratan okul değil, okulu yaratan köydür” (Baltacıoğlu, 1919, 222) sözleriyle öğretmenin köye uyma taraftarı olmuştur. Yine de Gökalp’in deyişiyle Batı medeniyetinin köylere götürülmesi meselesinin uygulayıcısı dönemin millî eğitim bakanı Hasan Ali Yücel, gerçekleştirmiş olduğu Köy Enstitüleri projesindeki uygulamalarla Gökalp’in Batıcılık anlayışına yaklaşmıştır. Ayrıca Hasan Ali Yücel bilindiği gibi Batı klasiklerinin Türkçeye çevrilmesini sağlamış, her ne kadar farklı çevrelerce kültürümüzden uzaklaşıyor eleştirisini alsada uluslararası alandan ulusa gitme fikrini hayata geçirmiştir. Gökalp te bu uygulama karşısında klasik Batı eserlerinin Türkçeye çevrilmesi gerektiğini olumlu bulmaktadır. Ona göre kültürümüzün en önemli ögesi olan dilin yani edebiyatın millîleştirilmesinin yolu halk edebiyatından daha sonra Batı edebiyatından geçmektedir (Bars, 2017, 41).

Baltacıoğlu’na göre klasikler Türk insanını öğretmezler, fakat klasiklerden insan bilgisini, edebiyat tekniğini öğrenmek mümkündür. Bu bağlamda Baltacıoğlu klasiklerin çevrilmesini olumsuz görmemektedir. Fakat yine de Yunan ve Latin kaynaklarına sapanıp kalınmaması gerektiğini, insan kaynağının başladığı noktanın Yunan olmadığı görüşündedir. Türk insanının kendisini bulması için işe Batı klasikleriyle değil, Türk yapılarıyla başlaması gerektiğini söylemektedir (Baltacıoğlu, 1945,108-109). Medeniyette ilerlemiş tüm milletin geçtiği yollardan milletimizin de geçerek Türk özgünlüğünü insanlığa anlatmamız gerektiğini, bunun da Eflâton’u, Aristo’yu, Sofokles’i ve dünya klâsiklerini bir yana bırakarak gerçekleşmesinin sığ olacağını altını çizmektedir. Baltacıoğlu, Batı klasiklerinin çevrilmesini istemesinin medeniyetimizin ilerlemesi anlamında onaylamaktadır fakat vicdan işinde yani manevi değerlerimizde Türk’ün Avrupalıyı değil, kendi milletini taklit etmesi gerektiğini söylemektedir Ne Sofokles, ne Racine, ne de Shakespeare, ona göre Türk insanını öğretmez. Türk milleti onlardan yalnızca insan bilgisini ve edebiyat tekniğini öğrenebilir. Sürekli olarak Eflâton, Sofokles ve diğer Yunan, Roma yazarlarının daha sonra da Avrupa’nın bir sürü şair ve yazarının eserlerinin dilimize çevrildiğini söylemektedir. Çeviri işi ona göre güzeldir fakat klasikler tekniği getirmektedir. Bunların yanında millî insana, millî zevk, ahlâk ve felsefeyi getirecek olan gelenek hazinelerini de basmak, yamak gerekir. Baltacıoğlu’na göre hiçbir Türk milliyetçisi Avrupa’ya gözünü kapatamaz, kendimize kapanıp kalalım demez. Ancak kaynaklar denilince Yunan ve Lâtin kaynaklarına sapanıp kalınmamalıdır (Baltacıoğlu, 1943, 151-152).

Bütün insanların tek bir medeniyet topluluğundan oluştuğunu savunanlara kozmopolit denilmektedir. Türkçülük, millet esasını kabul etmeyen hiçbir sistemle uzlaşamayacağından dolayı Gökalp’e göre kozmopolitlerin düşüncesinde yer alamaz. Hiçbir Türkçü kozmopolit olmadığı gibi, hiçbir kozmopolit de Türkçü olamaz. Fakat Türkçülükle uluslar arasında uzlaşmama anlamında bir zıtlık bulunmamaktadır. Her Türkçü aynı zamanda uluslararasıdır. Modernleşme anlamında Batı medeniyetine yönelik eserlerin çevrilmesi de işte bu milletlerarası kültürden lezzetler alma anlamında bir atılımdır. Gökalp’in “Türkçülüğün Esasları” isimli eserinde ayrıca “Garba Doğru” şeklinde bir bölümün görülmesi bu eserin Cumhuriyet’in ilanından sonraki dönemde Türkçülüğün yanına Batıcılığı koymanın bir göstergesidir. Baltacıoğlu ise Gökalp’in düşüncelerine olan yakınlığını aynı isimli kitabıyla yani “Batı’ya Doğru” eseriyle sergilemiştir. Gökalp, Batı’nın ilerlemesi karşısında seyircisiz kalan ülkemizin dini ve vatani tehlikeler karşısındaki kurtuluşunu ilimde, sanayide, askerlik ve hukuk teşkilatında Avrupalılar kadar ilerleme, yani medeniyette onlara eş olmayı çare olarak gösterir. Ona göre Avrupa medeniyetine tam anlamıyla girmek gerekir. Ayrıca Gökalp, daha önce de belirtildiği gibi Tanzimatçıların bunu gerçekleştirmeye çalıştıklarını fakat bu medeniyeti tam olarak değil, yarım olarak aldıklarını öne sürer. Bu nedenle her alanda ilerleme gerçekleşmemiştir. Ayrıca Tanzimatçıların Batı medeniyetini alırken yapmış oldukları bir diğer yanılığın

Doğu medeniyetiyle karışık bir medeniyet yaratma arzuları olduğunu belirtmektedir. Oysaki sistemleri birbirinden farklı bu iki medeniyetin uzlaşması oldukça zordur. Öyle ki Gökalp'e göre, Doğu medeniyeti ile Batı medeniyetini uzlaştırmaya çalışmak Ortaçağ'ın son çağlarda yaşatmak demektir. Ayrıca bu medeniyetlerin birbirine karışması ülkede ikilik yaratmaya da sebep olmuştur. Eğitimde de bu ikiliğin yaşandığını, bir eğitim inkılabı yapmak gerektiğini belirtmektedir (Gökalp, 1975, 58-94).

Gökalp'e göre eğitim, medeniyetin bir parçasıdır. Ülkemizde eğitim yönünden birbirinden ayrı üç tabaka vardır. Bunlar; halk, medreseliler, mekteplilerdir. Bu üç tabaka ayrı ayrı medeniyet dünyası içerisinde yaşamakta, bu ayrılık ta eğitim dünyasında farklılaşmaya sebep olmaktadır. Gökalp, bu üç eğitim yöntemini birleştirmeden millet olunamayacağını söylemekte ve Türk milleti, İslam ümmeti ve Batı medeniyetini şeklinde sentezlemeye gidilmesini önermektedir. Gökalp, Osmanlılarda Türkçülüğün çıkış noktasını, medresenin yanında Darülfünun'un kurulması ve yeniçeri kurumunun yanında askeri okulların açılması olarak göstermektedir. Gökalp var olan kurumlar arasında Darülfünun'un Türk kültürüne yardımcı olan tek kurum olduğunu söylemektedir. Millî kültür ona göre, halkın geleneklerinden yapageldiği şeylerden, örflerinden, dilinden, dininden, musikisinden, estetik öğelerinden ve ekonomisinden gelmektedir (Gökalp, 1975, 61-92). Bu öğelerin milletin hayatına entegre edilmesi ise eğitimle gerçekleşmektedir. Baltacıoğlu ise, eğitimci kişiliği ile kültürümüzle eğitimi ilişkilendirerek eserinde şu sözlere yer vermektedir: "Otuz yıldan beri söylemekten ve yaymaktan hiç usanmam ki, bugünkü Türk ulusunun yoksulluğunu çektiği şey tedris usulü, ders programı, okul kitabı şuuru değil, ulusal eğitim ve manevî kalkınma plânıdır. Plân kamunun kararı demektir. Sağlam bir eğitimin şartı, gelişi güzel okutmak ve öğretmek olmayıp ulusun birleşme ve yaratma gücünü artırmaktır" (Baltacıoğlu, 1943, 161). Nitekim onun eğitim düşünceleri incelendiğinde kültürümüzle eğitimi uzlaştırarak özgün çalışmalar yaptığı görülür. İçtimai mektep onun kurmak istediği sosyal okuldur. Bu sosyal okul da toplumun yaşantısından asla bağımsız değildir. Eğitimde asıl olan kültürün maddi bileşenleri değildir, asıl olan hayatı yaşatan eğitimidir.

Gökalp, Türkçülük fikrinin önce küçük bir topluluğa ait olduğunu, daha sonra ülkede yaşanan Trablusgarp, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nda felaketler sonrasında ortaya çıktığını ve bu düşüncüyü ülkemize uygulayanın Mustafa Kemal Paşa olduğunu vurgulamaktadır. Durkheimcı düşüncede sosyal olayların ilk sebepleri cemiyetin nüfusunun, yoğunluğunun bireylerin birbiri ile kaynaşması, iş bölümünün artıp eksilmesi gibi toplumsal olaylarla şekillenmesi sonucu sosyal morfoloji adı verilen olayların oluştuğunu belirtmektedir. Gökalp, millî dayanışmanın sağlanmasında vatan ahlâkının önemini vurgulamakta, vatanın millî kültürden oluştuğunu söylemektedir. Fakat vatan ahlâkının yanında medeni ve mesleki ahlâkın da yükseltilmesinden yana olmuştur. Gökalp'e göre millî vicdana sahip ülkeler asla sömürge hâlinde kalamazlar. İslam dünyasında da artık sömürge hayatına son vermek için, Müslüman kavimlerde millî vicdanı kuvvetlendirmekten başka çare yoktur (Gökalp, 1975, 68-83). Ahlâkla milleti şu sözlerle birleştirmektedir: "Cemiyet, harsî bir zümre olarak nazara alınırsa millet adını alır. Siyasi bir zümre itibar olunursa devlet adıyla anılır. Ahlâkî bir zümre mahiyetinde görülürse vatan diye anılır" (Gökalp, 1982, 59).

Gökalp, her medeniyetin özel bir alanda yüksek bir noktaya çıktığını söylemektedir. Ona göre örneğin eski Yunanlılar estetikte, Romalılar hukukta, Yahudiler ve Araplar dinde, Fransızlar edebiyatta, Anglo-Saksonlar iktisatta, Almanlar musiki ve felsefede, Türkler ise ahlâkta birinciliği kazanmıştır. Fakat diğer devletler, Türklerin bu ahlâkî yapısını onlara kapitülasyonlar uygulayarak yok etmeye çalışmıştır. Gökalp eserinde ahlâk; vatan ahlâkı, mesleki ahlâk, aile ahlâkı, cinsi ahlâk, medeni ahlâk (şahsi ahlâk), milletlerarası ahlâk şeklinde kısımlara ayırmıştır. Vatan, Türklerde millî kültürden oluşmaktadır. Kaşgarlı Mahmud'un sözlüğünde "Ülkeden geçilir, töreden geçilmez." Atasözü millî kültüre verilen değer en belirgin göstergesidir (Gökalp, 1975, 137-139). Baltacıoğlu da eserinde pedagoji ile halkı birleştirmektedir. Çünkü ona göre eğitici atasözlerini yapan yine halktır. "Ağaç yaş iken eğilir" sözüyle eğitimin küçük yaşlardan bireylere aşılması gereken bir olgu olduğunu söyleyen yine Türk'tür. "Kültürümüzün özlülüğünü, beşerliliğini ispat etmek için atasözlerimizi, darbimesellerimizi tahlile lüzum var mı?" diyerek de kültürel öğelerimize dikkat çekmektedir (Baltacıoğlu, 1943, 34-131).

Gökalp eserinde Türk'ün yurtseverliğine örnek olarak Hun devletinin kurucusu Mete'yi göstermektedir. Tatar hükümdarı, savaş ilanına bir bahane olarak, önce onun çok sevdiği bir atı ister. Bu at, saatte bin fersah uzunluğunda yol alır. Mete, yurttaşlarını savaşın getireceği felaketlere uğratmamak için atı Tatar hükümdarına gönderir. Tatar hakani savaşa bahane arar. Bu sefer de Mete'nin en sevdiği eşini ister. Bütün beyler, kurultayda savaş ilanı istedikleri halde Mete, "Ben yurdumu kendi aşkım uğruna çiğnetmem." diyerek sevgilisini düşmana vermek gibi büyük bir özveriyi kabul eder. Bunun üzerine Tatar hakani, Hun ülkesinden hiçbir ürün alınamayan, tarım yapılamayan, ormansız, madensiz, kimsenin oturmadığı bir

toprak parçasını ister. Kurultay bu yararsız toprağın verilmesinde hiçbir sakınca olmadığını söylerken Mete, “Yurt bizim malımız değildir; mezarda yatan atalarımızın ve sonsuza kadar doğacak torunlarımızın bu kutsal toprak üzerinde hakları vardır. Yurttan, bir karış kadar olsa bile yer vermeye hiç kimsenin yetkisi yoktur. Bundan dolayı da savaşaacağız” der (Gökalp, 1975, 139-140). Böylece Gökalp, Hun devletinin kurucusu Mete’yi Türk yurtseverliğinin ideal kişisi olarak yüceltmektedir. Baltacıoğlu da eserinde ahlâk konusuna yer vermekte ve Gökalp gibi o da vatan ahlâkını şu sözleriyle ön planda tutmaktadır: “Bu yeryüzünde yaşama hakkı bakımından kendinden hiç de aşağı olmayan milletlerin yurdunu çalmak, ciğerini sökmek, yahut belkemiğini kırmak isteyen milletler vardır. Biz Türkler bunlardan değiliz. Biz hiçbir milletten hiçbir şey almak sevdasında değiliz. Yalnız biz başkalarında bulunmayan bazı şeyleri vermek için örnek olmaya hazırız: barış, doğruluk, yurt için ölmek ahlâkı” (Baltacıoğlu, 1943, 125).

Baltacıoğlu da Gökalp gibi “Türk’e Doğru” eserinde ahlâk kavramına yer vermektedir. “Ahlâk bir topluluk hayatından doğan ve toplulukta yaşayan teklerin veya grupların karşılıklı hayatına düzenlemeye yarayan yaygın ve kamusal müeyyideli eylem kurallarıdır”. Ahlâk ona göre fiil, amel, iş, yapmak, yerine getirmek, başarmak gibi aktif bir olgudur. Ahlâk sahibi adam demek, bu yapıcılık kişiliğini taşıyan demektir. Ahlâk aile, okul, meslek ve devlet gibi topluluk çevreleri içinde vardır. Ahlâk bir tek iş değil, bir topluluk işidir. Ahlâk ülküsünü yaratan, insanın hayvanlık hayatı değil; kamusal hayatıdır. Ahlâk bize topluluktan gelmektedir. Ahlâk, kendini benimseyenler için sevimli, fakat ona kafa tutanlar için zorlu bir varlıktır. Ahlâkı düşünmek, duymak ve istemek ahlâklı olmak değildir, onu yapmak ta gerekir. Yaşanmayan, yapılmayan ahlâk, ahlâkın kendisi değildir. Her milletin ahlâk törleri (örfleri), bir de ahlâk gelenekleri vardır. Adet ve gelenekler gibi ahlâk törleri evrim tipinden evrim tipine ve her tipte yaşama grubundan yaşama grubuna değişir. Ahlâk gelenekleri tipten tipe gruptan gruba değişmeyen, evrim boyunca kalan, hiç olmazsa, pek az değişebilen, sürekli törlerdir. Milleti medeniyet ayrımına karşı, kendisi ve kimliğini eşsiz kılan gelenekleridir. Ahlâk örnekleri her cemiyetin kendisindedir. Bu örnekler cemiyetin yetiştirdiği ahlâk büyükleri, kahramanlardır. Baltacıoğlu, 15 Şubat 1943’te yapılan Maarif Şurası’na kendisinin de katıldığını, bu şurada ahlâk konusunda değinildiğini belirtmektedir. Nitekim ahlâk konusunda Meşrutiyet devrinden beri önem verildiğini, fakat yalnız “ahlâk terbiyesi” diye genel ve soyut kavramlar üzerinde düşünüp kalındığını söylemektedir. Ona göre şimdiye kadar hiç kimse ahlâk eğitimi akıl edip eğitime uygulamamıştır. Dönemin Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ise “Türk ahlâkını aramak, bulmak ve yaşatmak” istemiş, bunun ise bir devrim olduğunu söylemiştir (Baltacıoğlu, 1943, 141-144).

Baltacıoğlu’na göre eğitim, topluluk içindeki gerçek ödevleri yapmaya henüz elverişli olmayan insanları bu ödevleri yapabilir bir hale getirmek demektir. Ahlâk eğitiminin amacı ise, gerçek ahlâk kişiliklerini var etmektir. Ahlâk şahsiyetleri denilen insanlar kitaplardaki tanımlarda değil, gerçek ve millî topluluğun kendisinde vardır. Türk ahlâk eğitiminin amacı, gerçek Türk ahlâk şahsiyetlerini yetiştirmektir. Gerçek ahlâk şahsiyetlerini yetiştirmek için her şeyden önce aile, okul, meslek ve devlet çevreleri bu ahlâk şahsiyetlerini yetiştirmeye uygun gerçek ahlâk çevreleri haline getirilmelidir. Bu sırada okulu gerçek ahlâk çevresi haline getirmek; onu tekçilik, bencilik, yalnızlık ve kötümserlik yuvası olmaktan kurtarmak demektir. Okul bilimsel, teknik, törel, ertel (artistik) sosyete gruplarına ayrılmalı, iş gruplarından yoğurulmuş ulan Türk milleti gibi sosyal bir nitelik kazanmalıdır. Okuldaki iş ve ödev grupları, bir tablo ve sahne gibi temaşa konusu olmaktan çıkmalı, her çocuğun katılabileceği bir iş alanı haline getirilmelidir. En ufağından en büyüğüne kadar okul çocukları için ahlâk ödevini başarmak, millî bir amaç olmalıdır. Okul çocuklarının ahlâk şahsiyetleri onların parlak ve iddialı sözlerine göre değil, millî ödevlerini yapma güç ve kesinliklerine göre ölçülmelidir. Okulda kişi, lâfıyla değil, işiyle beğenilmelidir. Türk ahlâk eğitiminin amacı, Türk ahlâk geleneklerini ve törlərini yetişenlere aşlamak, onları ahlâkça da Türkleştirmedir. Türk ahlâk eğitimi örnekleri yine Türklerdir. Bunlar ise ahlâk büyükleri, kahramanlardır. Baltacıoğlu, Türk ahlâkını taşıyan hazinelerin “gelenekler” olduğunu son defa olarak “Türk’e Doğru” da gösterdiğini belirterek, Türk ahlâk geleneklerinin Türk oluş tarihlerinde medeniyet tiplerine göre değişmeyen kurallar olduğunu vurgulamaktadır. Türk ahlâk gelenekleri yalnız sosyal bir topluluğun değil, bütün halkın ortak malıdır. Türk ahlâk gelenekleri yalnız Türkiye Türklerinde değil, bütün Türk âleminde ortaktır. Türk ahlâk geleneklerinin örnekleri Türk ahlâk kahramanlarıdır. Bu gelenekler bulunduktan sonra okullarda ahlâk eğitimi teşkilâtı kurmak gerekmektedir fakat bu iş Baltacıoğlu’na göre teknik işidir. Bunun da nasıl olabileceğini İctimai Mektep’ te ortaya koymuştur (Baltacıoğlu, 1943, 142-146).

Gökalp, medeniyetçe geri olduğumuzu, fakat millî kültür bakımından ileri olduğumuzu öne sürerek Türkçülük ile ilgili düşüncelerine eserinde şu şekilde devam eder: “Türkçülük, kendi özgün kültürüne sahip olmakla beraber bağınaz ve belli düşüncelere körü körüne bağlanan bir düşünce akımı değildir. Avrupa medeniyetini almaya çalışmakla beraber, diğer milletlerin kültürüne karşı yabancı kalma ve onları küçük

görme eğiliminde değildir". Böylece Gökalp'in Türkçülük düşüncesinde hiçbir zaman ırkçılık görülmemekte, Türkçülük özgün bir konumda yer almaktadır. Gökalp'e göre Türkçülük siyasi bir parti değildir; ilmi, felsefi, estetik bir okuldur. Başka bir deyişle, kültürel aydınlanma ve yenilenme yoludur. Türkçülük hiçbir zaman teokrazi ve istibdatla da bağdaşamaz. Türkçülük modern bir akım olduğu için ancak modern özellikte bulunan akımlarla ve ülkülerle bağdaşabilir. Siyasi anlamda Türkçülük Halk Partisi'ne yardımcı olmuş, Müdafaa-i hukuk cemiyeti ile de Türk halkı refaha ve hürriyete kavuşmuştur. Gökalp'e göre halkçılık ile Türkçülük aynı programda birleşir. Siyasette mesleğimiz halkçılık iken kültürde mesleğimiz Türkçülüktür (Gökalp, 1975, 98-168). Buradan Gökalp'in Siyasi Türkçülük ile kastettiği kavramın halkçılık olduğu ortaya çıkmaktadır.

Yine Gökalp, Türklerin hürriyet ve istiklal sevdalısı olmasından dolayı komünist olamayacağını belirterek Türklere en uygun sistemin solidarizm yani dayanışmanın olacağını söylemektedir (Gökalp, 1975, 163). Baltacıoğlu'nun göre ise devletsiz hürriyet olamaz. Devlet millî bir devlet oldukça onun bir zor ve zulüm kurumu haline gelmesi hemen hemen imkânsızdır. Millî yayın ve eğitim organlarımız basın ve okuldur. Hem gazetelerde hem de okullarda bozguncular ve vurguncularla savaşmalıyız (Baltacıoğlu, 1943, 40). Baltacıoğlu'na göre hürriyetsizliğin savaşımı eğitimle verilmektedir. Gökalp eserinde kültürün temel direği olan dil konusu ile ilgili bir takım çıkarımlarda bulunmaktadır. Ona göre Türkçüler, dil konusunda öz Türkçecilere karşı çıkmakta, dil devrimcilerin söylediği gibi dilin Türk olması bakımından Türk kökünden gelme düşüncesinin yanında durmamaktadırlar. Çünkü Türkçülere göre, arı Türkçecilerin dediği gibi Türk dili diğer topluluklarla kaynaşmış, onlardan da kelimeler almış, değişmiştir. Ayrıca dilin kökenini incelemeye gerek yoktur. Bu görev linguistlerin ve filologların işidir. Türkçülere göre Türk halkının bildiği ve tanıdığı her kelime millîdir ve bir kelimenin millî olabilmesi için Türkçe kökten gelmesi yeterli değildir. Çünkü birçok kelime, canlı dilden çıkararak fosil olmuştur, onların yerine başka başka kelimeler dile girmiştir. Bu nedenle Türkçülere göre, halkın alıştığı, yapay olmayan bütün kelimeler millîdir (Gökalp, 1975, 109-111).

Gökalp, Türkçenin millîleştirilmesinin sadece Türkçede karşılığı bulunan ve kullanılmayan kelimeleri atmakla olmayacağını, Türkçede bulunmayan eksik kelimelerin de dilimize eklenerek boşlukların giderilmesini önermektedir. Türkçenin bu eksikliğini Dede Korkut Hikâyeleri, Manas destanı gibi Türk dilinin zenginliklerini ortaya koyan eserlerden faydalanılması gerektiğini belirtmektedir. Eksik kelimelerin giderilmesi noktasında yalnız millî unsurlardan değil, milletlerarası unsurlardan da yararlanılması gerektiğini, bir milletin girmiş olduğu medeniyetin ona dil bakımından zenginlikler sunacağını söylemektedir. Bunun için daha önce de belirtildiği gibi Batı klasiklerinin çevrilmesini Türk kültürü açısından yararlı bulmuştur. Gökalp, eserinde geniş bir şekilde dilde Türkçülüğün prensiplerine yer vererek, millî dilimizi oluşturmak için Osmanlı dilini bir tarafa atarak halk edebiyatının ana görevini Türk diliyle aynı kabul edip İstanbul halkının, özellikle de İstanbul hanımlarının konuştukları gibi yazmak gerektiğini söylemektedir. Yine halk dilinde karşılığı bulunmayan Arapça ve Farsça kelimeleri atmalı, halk diline mal olmuş Arapça ve Farsça kelimelerin bozulmuş şekillerini de Türkçe saymalı, imlalarını da yeni söylenişlerine uydurmalıdır. Yerlerine yeni kelimeler konulduğu için fosil haline gelen eski kelimeleri canlandırmamaya çalışılmalıdır. Böylece Gökalp, edebiyatımızda bir taraftan halka doğru gitmeyi kabul etmekte, bir yandan da Batı'ya doğru gitmek mecburiyetinde olduğumuzu söylemektedir. Gökalp'e göre, Batı edebiyatını sindirmeye çalışırken, Batı romantiklerinin halk edebiyatlarından nasıl faydalandıklarına bakmalıyız (Gökalp, 1975, 120-130). Baltacıoğlu da "Türk'e Doğru" eserinde tavsiyelerde bulunduğu Türk halkına dil konusunda şu şekilde seslenir: "Türk! Edebiyatta fertçi değil, kamucu ol! Kendini değil, âlemi dile getir! Halk dilinden ayrılma! Öz Türkçeyi bul; onu güzelleştir. Edebiyatın öbekler, sınıflar için değil, yığınlar, kitleler için olsun! Halkı köyde, toprakta değil, vicdanında ara! İlhamını zihinden, mantıktan değil, ruhtan, hayattan al! Eserin halkı uyuşturmasın, diriltsin; dağıtmasın toplasın; alçaltmasın, yükseltsin; eserin halkın yaşama iradesini zayıflatmasın, kuvvetlendirsin" (Baltacıoğlu, 1943, 31). Bu düşüncelerden yola çıkılarak Gökalp ve Baltacıoğlu, dil konusunda da bireycilikten uzak düşüncelere sahip olduğu görülmektedir. Baltacıoğlu, kendi öz dilimizi bulmamızı, onu halk için güzelleştirmemizi tavsiye etmektedir. Bize düşen kendi öz dilimizin kökenine uygun halk dilinde kendimizi bulmamızdır.

İdeolojilerin göstergeleri kültürel alanında ortaya koyulan eserlerle ölçülür. Gökalp ta bu eserinde Türkçülüğü estetik zevkler bakımından da ele almış, kitabının en başında da belirttiği gibi Avrupalıların da hayranlıkla izlediği dünyanın en güzel eserlerini oluşturduklarını belirtmiştir. Türklerin estetik zevkleri bununla da sınırlı değildir. Yine halk şiirlerinin güzelliği, halılar bunlardan sadece birkaç tanesini örneklemektedir. Gökalp musikide de Bizans'tan alınan Doğu musikisi, Batı musikisi ve halk musikisi olduğunu söylemektedir. Türk'e en uygun musiki ise, kendi halk musikimiz ile Batı musikisinin birleşiminden oluşan sentezci musiki olmalıdır. Çünkü böylelikle müziğimiz hem Avrupalılaştacak hem de

milli kültürümüze uygun olacaktır (Gökalp, 1975, 127-133). Baltacıoğlu da insanlık değerlerimizin tek ve tükenmez kaynağının toplum olduğunu belirterek yine dil, töre, hukuk, bilgi, sanat, ekonomi, teknik, felsefe, bütün bu insanı değerlerimize varlıklarını veren, kültürü, medeniyeti yaratanın bireylerin içinde buldukları cemiyetten beslendiğini belirtmektedir. Nitekim Baltacıoğlu'na göre kültür, toplumun bireylerini birbirine bağlayan çimentodur. Kültürün boğulması milletin de boğulması demektir. Kültürün gizli kalan değerlerinin hep meydana çıkarılması ve bunların yabancı kültürün saldırmasından kurtarılması gerektir. Kültürün yayılması milletin yayılmasıdır. Bütün manevî değer, içinde yaşadığın ve millet denilen topluluktan gelmiştir. Millet bütün manevî değerlerimizin kaynağıdır. Bu yüzden milletimizi tanımamızı, ondan ayrılmamız gerektiğini söyler (Baltacıoğlu, 1943, 43-61).

Baltacıoğlu, aşiret zamanlarımızdan beri mimari örflerimizi Asya'dan Avrupa'ya Afrika'ya kadar götürdüğümüzü, fevkimizi yeryüzüne yaydığımızı, kıtaları bir daha geriye dönmek üzere Türkleştirdiğimizi şu sözleriyle de açıklığa kavuşturmakta: "Bütün Asya'da, ortalarına kadar Avrupa'da ve Afrika'nın yarısında söylenen, çalınan, hatırdaki kalabilen melodilerin babası da biziz. Bütün bu yer parçalarındaki atasözleri, masallar, mitolojik hayaller bizimdir. Bu kadar mı? Dekoratif sanatlarımız, süs motiflerimiz, Macar kadınların bluzlarına kadar yayılmıştır. Viyana'yı almaya giden, dedelerimizdi. Esir düştükten sonra Macar kadınlarına işleme ve hesap işleri ustalığı eden, ninelerimizdir, Adı sayılan şu kara topraklar üzerinde Türk olmayan beyaz ve renkli iş hangisidir?". Baltacıoğlu, kültürel unsurları meydana getiren Türk milletine "Türk'e Doğru" da şu şekilde seslenir: "Türk! Durma, yarat! Betonarme tekniğine gir; fakat ona mahkûm olma, ona, hâkim ol!". "Türk! Sen yalnız edip, mimar bir millet değilsin; tiyatrocun, tiyatrosu olan? Tiyatroda mutlak gerçeğe ulaşan bir milletsin. Kukla şenindir, karagöz şenindir, köy sohbet oyunları senindir; sahnesiz, dekorsuz, makyajsız, hattâ rejisörsüz suflörsüz. Öz tiyatro, mutlak tiyatro anlayışı senindir. Tiyatroyu Türkleştir" (Baltacıoğlu, 1943, 30-32,128). Bilindiği gibi Baltacıoğlu "Öz Tiyatro Kuramı" adıyla bir tez geliştirmiştir. Buradaki "öz" kavramı oldukça dikkat çekicidir. O her zaman ülkemizde yapılacak olan çalışmaların bize özgü, değerlerimize uygun olmasını istemiştir (Ülken, 2019, 97). Nitekim ona göre tiyatro, Türklerin klân ve aşiret devirlerinden beri vardır; menşei dini, totemik olan kolektif bir sanattır (Baltacıoğlu, 1943, 131). Tüm bu kültürel değerlerle birlikte Osmanlı yüksek tabakası, bedenle ilgili olan, el gücü ile yapılan işleri alelade saydığı için bu işleri halka bırakmıştır. Bu nedenle Gökalp'e göre sanat mimari, demircilik, çiftçilik, boyacılık, halıcılık, kilimcilik gibi sanat dallarımız Türkçüler tarafından benimsenmiştir. Gökalp, bu dalların yaşaması için bunlara dair ürünleri millî müzelerde toplayıp teşhir etmemiz ve bunların yapılış şekillere yönelik bilgilere kitaplarda, dergilerde yer vermemiz, en sonunda da bu sanatları yaşatacak millî sanatkârları yetiştirmemiz gerektiğini vurgulamaktadır (Gökalp, 1975, 134).

Baltacıoğlu, Gökalp'i destekler nitelikte eserinde millî kültür ve medeniyetimize ilişkin bir anısına yer vermiştir:

"1910'da Paris'teyim. Görünmek üzere sefarete gittim. Orada bekleme salonunda bir Türk genciyle tanıştım. Görüşmeye başladık. Söz arasında bana şunları söyledi:

– Avrupalıların havas şimendiferleri, metropolitenleri, fabrikaları var; ya bizim neyimiz var?

Bedbin gencin bu hükümleri bana ağır geldi; karşılığını verdim:

– Bizim de üç kıtaya: Avrupa'da Macaristan'a, Asya'da Hindistan'a ve Çin'e, Afrika'da Şimal'ine yaydan orijinal bir mimarimiz, dekor motiflerimiz; var, atasözlerimiz: var, hususî bir hayat anlayışımız var. İşte bizim de medeniyetimiz var". Başından geçen bu konuşmadan sonra bir manevî âlem olduğunu sezdiğini, bu maneviyatın da Türklük olabileceğini anlamıştır. Fakat manevî âlemimiz güçlü olsa da ilim, teknik, endüstri bakımından süründüğümüzü, kısacası medeniyette geri kaldığımızı belirtmektedir. Ona göre, Türk felsefesinin orijinal bir hüviyete, sahip olabilmesi, Türk milliyetçiliğinin bünyesine uygun düşmesi için, Garp felsefe tekniğini yani medeniyetini almalı, Türk ulusunun felsefi geleneklerini bu teknikle işleyerek şuurlandırmalı ve sistemleştirmeliyiz. Baltacıoğlu ayrıca, Mustafa Kemal Atatürk'ün kültür anlayışına paralel Türk milliyetçiliğinin Türk milletinin kültür özelliğini, muasır medeniyetler seviyesine çıkarmak gerektiğini söylemektedir (Baltacıoğlu, 1943, 121-150).

Baltacıoğlu, kendi milletini diğer milletlerden aşağı görenleri soysuz olarak adlandırır. Onun için soysuzlar ister istemez yalnız bir ulusun muâşeret kurallarını olduğu gibi alırlar ve benimserler. Şu sözleriyle soysuz olarak adlandırdığı kişilerin en belirgin özelliklerinden birinin ulusal gelenek düşmanlığı olduğunu söylemektedir. Ona göre bir ulus gelenekler toplamıdır. Bir insan göreneklere ne olursa olsun geleneklerini kaybetmemişse ulus bakımından yok olmuş sayılmaz. Soysuzluk görenek değişikliği ile değil, gelenek bozukluğu ile başlar. Soysuzlar ona göre sadece yabancı göreneklere tutulmuş insanlar değil, ulusal geleneklerini kaybetmiş olan zavallı insanlardır. Ulusal bir grup dilini, dinini, kaybedebilir; ancak bu

topluluk dil, din, zevk ve ahlâk geleneklerini kaybetmemişse ulusluluğunu kaybetmemiş demektir. Halk, ulusal geleneğini büsbütün kaybetmişse, o ulus yok olmuştur. Halk geleneklerini kaybetmemiş fakat aydın topluluğu gelenekleri kaybetmişse, o ulusta sosyal iş bölümünü engelleyen ikilik baş gösterir. Bu durumda ulus için yapılacak tek iş, kozmopolit çevrelerden gelen aydınlar yerine öz ulus çevrelerinden gelen aydınları koymaktır. Bu durumu savaşlarda yıpranmış kuvvetler yerine taze kuvvetler koyan orduların haline benzemektedir. Bugünkü Türkiye'nin bugünkü durumu ona göre bu sonuncu durumdur. Baltacıoğlu'na göre kozmopolit aydınlara kutsal emaneti vermemeli, kutsal emaneti halk çocuklarının eline vermeli. Yine ona göre emaneti gençlere değil, ulusçu gençlere vermelidir (Baltacıoğlu, 1943, 109-110).

Baltacıoğlu'na göre millet fikri, tarih fikri, oluş fikri, evrim fikridir, ona göre değişmeyen millet yaşayamaz. Millet hayatında durmak, ölmekle birdir. Milliyetçiliğin bu bakımdan, evrimcilik olduğunu savunarak millet fikrinin bir de temel, soy, karakter, geçmiş fikri olduğunu söyler. Geçmişsiz, tarihsiz, hafızasız millet olmaz. Bir millet ne kadar değişirse değişsin yine de ona geçmişine bağlayan şeyler vardır. Geçmişinden kopmuş bir millet ister istemez soysuzlaşır. Normal evrim ona göre soyundan kopmayarak, değişmektedir. Değişmeyen şeyler anlamında olarak, gelenek (tradition) kavramı ortaya atar. Gelenekleri değişmeyen, değişemeyen ve değişmediği, değişemediği için bugünü düne bağlayan ve yine bugünü geleceğe bağlayacak olan bağlar olarak tanımlar. Bu bağları kopardığımızda millet denilen oluşun duracağını, milletin tükeneceğini söyler. Yapılacak olan bu gelenekleri iyice tanımak, onları bozmamak, yıkmamak ve kutsal olarak tanımdır. Onun bu eseri yazmasındaki amaç gelenekleri ön plana çıkararak Türk milletinin özünün ne olduğunu anlatmaktır (Baltacıoğlu, 1943, 134-135). Gökalp te eserinde Türkçülük akımı ile de feminizm ideolojisini ilişkilendirerek feminizmin Türkçülük akımından doğduğunu ve feminizmin Türklere demokrasiyi getirdiğini belirtmektedir. Gelecekte de Türk ahlâkının esasları millet, vatan, meslek ve aile ülkeleri ile demokrasi ve feminizm olmalıdır (Gökalp, 1975, 154). Baltacıoğlu ise, bilindiği gibi Türkiye'de karma eğitimin başlatıcısıdır ve kadın geriliğinin daima karşısında olmuştur. Eserinde Türk kadınına "Türk kadını doğur, çoğal!" şeklinde seslenir. Çocuk sahibi olamayan bireylere de annesi babası olmayan çocukları sahiplenme şeklinde tavsiyelerde bulunur. Nitekim Baltacıoğlu, ülke kalkınmasında da nüfusumuzun çokluğunu vurgulamaktadır (Baltacıoğlu, 1943, 56). Böylece Türkçülük fikrinin daimiliğinde çoğalmak önemli unsurlar arasında yer almaktadır.

3. "Türkçülüğün Esasları" ve Gökalp'e Yapılan Eleştiriler

Türkiye'de Türk milliyetçiliğinin çıkış noktalarından birisi de Gökalp'tir. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun da önemle belirttiği üzere, Mütarekeden sonraki yeni koşullar içinde halen milliyetçilik akımının rehberleri olarak Hamdullah Suphi ile Ziya Gökalp görülmektedir. Bu son derece yanlış bir düşüncedir. Çünkü son gelişmeler, onların eskiden savuna geldiği milliyetçi düşünceleri gözden geçirerek düzeltmelerine neden olmuştur. Bu ise bir zorunluluk sonucunda olmuştur. Öyleyse, bizde milliyet düşüncesinin öncüsü Ziya Gökalp ile H. Suphi olamaz; çünkü onların bu konuda bir "efkâr-ı müdire" kütlesi bile yoktur. Ziya Gökalp'in son günlerde "Türkçülüğün Esasları" başlıklı bir kitabı yayımlanmışsa da, Fındıkoğlu bu kitabın bugün (1924), Türk milletinin hakikaten mevcut olup olmadığı hakkında insanı şüpheye düşürdüğünü söylemektedir. Z. Fahri'ye göre, "ulusal gerçeği olduğu gibi görmek, onu nesnel bir yöntem ile incelemek, bu incelemeyi keşfedilen istikamet dâhilinde milliyet cereyanının seyrini temine çalışmalıdır." Böyle bir anlayış ise ya maddî, tabii, coğrafi, ya da kültürel, tarihsel, toplumsal belirlilik dairesi içinde ortaya konabilir. Bizde böylesi bir adımı atan yegâne âlim ise "Milliyet Nazariyeleri ve Millî Hayat" (1923) başlıklı eserin yazarı Mehmet İzzet'tir. Bu öncü âlimin de bugün Ziya Gökalp kadar hatırlanıp okunması gerekmez mi? (Oral, 2006, 33) diyerek Türkçülük fikrinin sahibi noktasında Gökalp'e eleştiriler getirir. Ayrıca Oral (2006, 32), Ziya Gökalp'in felsefik yaklaşımlarının çoğunluğunu Fransız sosyoloji ve felsefesinden almasına karşın, ulusçuluğu (Türkçülük) daha çok Orta Avrupa ve özellikle Alman tipinde olduğunu söylemektedir.

"Türkçülüğün Esasları", Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, yani artık ulusun kurtarılmış bir vatani olduktan sonra kaleme alınmış bir eserdir. Dolayısıyla Gökalp artık "Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak" adlı eserinde olduğu gibi vatanın ve ulusun nasıl kurtulacağı arayışı içerisinde değil; artık "vatan sahibi" olan ulusun, nasıl bir toplum olması gerektiği arayışı içerisindedir. Gökalp'in, Türkçülüğün Esasları adlı eserinde Türkçülüğü oluşturan tüm bileşenlere "yetkinlik" kazandırma çabası içerisinde olması, bu arayışın ürünüdür. Dolayısıyla dilde, ulusal zevklerde, müzikte, kültürde, sanatta, edebiyatta yetkinleştirme arayışı, yine Gökalp'in ulus tasavvurunun bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır (Doğanoğlu, 2016, 1207). Bu durum ülkenin sosyal yapısı değiştiği için ideolojilerin de şekillendiğini göstermektedir. Fakat Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun da belirttiği gibi sosyolojik olaylar nesnel olarak incelenmeli, sağlam

temellere oturtulmalıdır. Nüzhet Sabit'e göre Gökalp, Durkheimci olduğunu söylemesine rağmen, Durkheimci olamamıştır. Durkheimci olmak, Durkheim'in fikirlerini yazmak değildir. Durkheimci olmak, onun teorilerini toplumsal sorunlara yanılmadan uygulamayı bilmektir. Kısacası, Gökalp, ne Durkheimci ne de ilimci olabilmıştır. Bu başarısızlığın nedeninde Gökalp'in fazla ülkücülüğünden kaynaklandığı ileri sürülebilir (Oral, 2006, 21-34). Yine Şevket Süreyya Aydemir de Gökalp'in, Marksizmin temel eserlerini bile okumadan, Durkheim'in gözüyle Marksizme ilişkin yanlış fikirler içinde olduğunu belirtmiştir (Aydemir, 1924, 41).

Gökalp, "Türkçülüğün Esasları" adlı eserinde, İslam birliği idealinin, toplumların geride kalması ve gittikçe gerilemesinin baş müsebbibi olan "teokrazi" ve "klerikalizm" cereyanlarına sebep olduğunu söylemektedir. Ona göre, medeniyet zümresi önce dini bir ümmet şeklinde başlarsa da uzun ilerlemelerden sonra yalnız bilimsel ve teknolojik bir medeniyette ortak bulunan din dışı bir milletlerarasılık da meydana gelebilir. Bugünkü Avrupa medeniyeti bu iki türün tam geçiş devresinde bulunuyor. Avrupa, Japonlar ve Yahudileri kendi medeniyetine mensup saydığı için, dini bir medeniyetten çıkma iradesini ortaya koymaktadır. Ama diğer taraftan Müslüman ülkelerin manda altında kalmasında hala ısrar etmesi de eski haçlı bağınazlığından henüz tam olarak kurtulamadığını göstermektedir. Bu taassubun kalkması ve bizim de eşit şartlar dâhilinde Avrupa medeniyetine girmemiz temel amacımız olmalıdır (Gökalp, 1975, 101-105). Gökalp, eski Türklerin dininin sabit özellikler göstermediğini ve toplumsal yapının değişmesiyle dinin de değiştiğini belirtmektedir (Gökalp, 2015, 45).

Erol Güngör, Gökalp'in "Türkçülüğün Esasları" adlı eserinde Türkiye'nin en önemli meselelerinden biri olan dine, "Dinî Türkçülük" başlığı altında yalnızca bir buçuk sayfalık bir yer ayırması ve burada yalnızca din kitapları ve hutbelerle vaazların Türkçe olmasından bahsetmesini manidar bulmaktadır. Ona göre, Gökalp çapında bir sosyolog ve mütefekkirin böyle önemli bir meseleyi birkaç paragraf içinde adeta geçiştirmesi, akla birtakım ihtimaller getirmektedir. Bu ihtimallerden en kuvvetlisi günün siyasi atmosferinin dini Türkçülük konusunda ihtiyatlı davranmayı gerektirmesidir (Güngör, 2017, 314). Birçok çağdaş Türk aydını gibi Ziya Gökalp'in düşünsel yapısı üzerinde de, Osmanlı Devleti'nin parçalanma sürecine girdiği dönemde baş gösteren siyasal, askerî, dinsel ve ekonomik sorunların derin izlerini görmek mümkündür. Bu etkilerle, Gökalp'in düşünce yapısı içerisinde ulusçuluk anlayışı önemli bir yere sahip olmuştur. Fakat Gökalp'in ulusçuluğu, etnik temelli değil; kültürel bir ulusçuluktur (Gürsoy ve Çapcıoğlu, 2006, 93). Yine Tokluoğlu (2013, 116)'na göre, Gökalp'in ideolojisini Türkçülük olarak değil, Avrupa modeli temelinde geliştirilmiş milliyetçilik olarak tanımlamak yerinde olacaktır. Gökalp, devlete öncelik vermek yerine, kültüre öncelik vermiştir; çünkü birlik, beraberlik ve sürekliliğin kaynağını "birleşik bir kültür" (Türk kültürü) yaratılmasında görmüştür.

Deniz (2006, 36)'e göre Akçura'nın "Üç Tarz'ı Siyaset" makalesindeki fikirleri geliştiren, Batıcılık ve Türkçülüğü daha belirgin olarak öne çıkararak, 1913 yılında "Üç Cereyan" makalesini yazan Gökalp'tir. Fakat Hüseyinzade Ali Bey Füyuzat'ta, 1907 yılında, meşhur "Türkleşmek, İslamlaşmak ve Çağdaşlaşmak (Avrupa medeniyeti)" sloganını geliştirmiştir. Daha sonradan Türkçülüğün kaynağını oluşturacak olan bu üçlü sloganda Türkçülük en önemlisi sayılmıştır (Bayat, 1998, 32-33). Mardin de, Türkler arası bir birlik meydana getirmekten ve Turan'dan ilk söz eden düşünürün Hüseyinzade Ali Bey olduğunu yazmaktadır (Mardin, 1983, 199). Hanioğlu (2005, 56), Gökalp'in "Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Avrupa medeniyetindenim" sloganını doğrudan Hüseyinzade Ali Bey'in eserlerinden aldığını söylemektedir. Ona göre, Gökalp'in 1913 yılında kaleme aldığı "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muâsırlaşmak" adlı yazısı aynı zamanda Akçura'nın 1904 yılında yazdığı "Üç Tarz-ı Siyaset" yazısındaki tez ile Hüseyinzade'nin 1907 yılında ortaya koyduğu Türk milliyetçiliği, İslam ve Avrupa medeniyeti sentezini uzlaştırma girişimidir. Nitekim Gökalp, üçlü sentezini "Türkçülüğün Esasları" adlı eserinde devam ettirmiştir. Fakat bu eserde Türkçülük ile birlikte Batıcılık daha ön plandadır.

Berkes (1954, 384)'e göre Türkiye, teokratik (ümmet) bir medeniyetten, temeli modern milliyetçilik olan bir medeniyete geçmekte olduğu için çalkantılıydı. Gökalp'in bu iki noktayı kanıtlaması için, ulusun sosyolojik gerçekliğini toplumsal evrim açısından tartışması, tarihsel oluşumunu araştırması, öğelerini analiz etmesi ve uyumsuz noktaların köklerini ortaya çıkararak, bunların nasıl iyileştirilebileceğini hesaba katan kültürel eleştiri yöntemi geliştirmesi gerekiyordu. Gökalp'in "Hars ve Medeniyetin Münasebetleri" (1918) makalesinde belirttiği gibi, "bir kavmin bütün şubeleri aynı dinin ve aynı devletin velâyeti altında birleşerek umumî bir tesanüte tâbi olunca, hars da kısmilikten kurtularak tamamıyla kavmi bir mahiyet alır" (İnalçık, 2000, 23). Bu noktada Gökalp'in kavim ve ulus arasındaki çözemediği gerilim bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Gökalp bir yandan ulus aynı ırk ve kavmiyet demek değildir derken, öte yandan harsın kavmi özü üzerinden ulus fikrini işlemektedir (Tokluoğlu, 2013, 129).

4. "Türk'e Doğru" Eserine Yapılan Eleştiriler

Baltacıoğlu'nun 1943 yılında yayınlanan bu eseri büyük bir ilgi uyandırmasının yanında birtakım eleştirilere de maruz kalmıştır. Baltacıoğlu eserinin önsözünde de belirttiği gibi kitabının son bölümlerinde bu eser ve kendisine olan eleştirilere yer vermiştir. Baltacıoğlu'nun bu eserinde ele aldığı düşünceleri İzmir'de Asım Kültür şu şekilde eleştirmiştir: "Geleneksiz millet olmaz, fakat geleneğin iyisi de vardır kötüsü de." İkinci itiraz Akşam Türk'e doğru için bir tenkit yazısı yazan Vâlâ Nureddin (Vâ-Nû) tarafından yapılmıştır. Konusu şudur: "Şüphesiz ki anane kökünden ayrılmamalı, fakat yok edilmesi gerekli millî ananeler olduğu gibi, alınmaması gerekli olan beynelmilel ananeler de vardır" (Baltacıoğlu, 1943, 138).

Baltacıoğlu bu eleştirileri yapanlarla kendisi arasında bir düşünce ayrılığının değil, deyim ayrılığının olduğunu ileri sürmektedir. Kendisi de geleneğin başka, tör yani örfün (opinion, moeurs) başka olduğunu, bu iki ayrı şeyin birbirine karıştırılmaması gerektiğini söylemektedir. Gelenek bir milletin kabile çağından beri taşıdığı, değişmeyen, hiç değişmez gibi olan değerlerdir. Türk milletinin dil mantığı, melodileri, mitleri ve bazı töre kurallarının değişmeyen gelenekleridir. Gelenek topluluğun değil, halkın malıdır. Geleneği aydın topluluğu terk etse bile halk geleneklerini terk etmez. Osmanlı aydınları Osmanlı musikisini, Divan edebiyatını ve Rokoko mimarisini aldığı hâlde Türk halkı almamıştır. Bunlar gelenekler değil; İslâm, Bizans ve Avrupa örfleri, töreleridir. Türkler kabile, aşiret, hanlık, millet gibi sosyal tipler değiştikçe değişmişlerdir; fakat geleneklerini sosyal, morfolojik tipler ve medeniyet soylarıyla birlikte değiştirmemişlerdir. Bugün aşiret haline yaşayan, Ortodoks olmuş Yakut Türklerinin kalıpları ne ise bizimki de odur. Böylelikle bu eleştirileri yapanların ölü, kötü, yok edilmesi gereken, dedikleri şeyler Baltacıoğlu'na göre gelenekler değil örfler, âdetler, görenekler, törelerdir. Baltacıoğlu ayrıca en başından beri geleneklerin iyisi, kötüsü, canlısı, cansız olmayacağını belirterek; geleneğin değişmeyen, saklanması, korunması hatta kiskanılması gereken şeyler olduğunu vurgulamaktadır (Baltacıoğlu, 1943, 138-139).

Esere bir diğer eleştiri, "Türk'e Doğru" nun organik bir bütünlük taşımayan bir makaleler yığını olduğudur (Baltacıoğlu, eleştiren kişinin makale kelimesini yedi defa kullandığını söylemektedir). Eleştirmen, Baltacıoğlu'nu yolunu şaşırılmış bir geminin dümenine geçen bir kaptana benzetmektedir. Halbuki Baltacıoğlu'na göre ortada fırtına da yoktur; telâşa da gerek yoktur. Ayrıca bu eleştirmene göre "Türk'e Doğru" da içerik olarak ortaya, arama ile bulunmuş gerçekler konulmamaktadır. Yazılar birer fikir serpintisidir. Eleştirmene göre Baltacıoğlu bu eserinde bugün taşa tuttuğu Avrupa pedagojisine şöyle bir göz atmıştır (Baltacıoğlu, 1943, 163). Baltacıoğlu ise eleştirmenin "Türk nedir?" sorusunu sormakla her Türk'e öz olan, değişmeyen bir cevheri aramak istediğimin farkında bile olmadığını söylemektedir. Ayrıca eleştirmenin kendisini pedagoji faaliyetimizin hangi tarihte başladığını bilmemekle suçladığını, eleştirmenin İstanbul Darülmualimin'den henüz çıkmamış iken kendisinin Türk eğitim tarihi üzerine araştırmalar yapmakta olduğunu, bütün bu araştırmalarının ise bugün İngiliz, Alman ve İtalyan dillerine çevrilerek basıldığını söylemektedir. Baltacıoğlu'na göre eleştirmenin anlamadığı noktanın ise Türk'e doğru eserinde pedagoji faaliyetlerinden bahsedilmesindeki amaç eğitim ve okul teşkilatı değildir, toplumsal bir özellik kazanan eğitim faaliyetleridir. Baltacıoğlu'na göre eleştirmen, pedagoji sözünü millî adamın millî kültür idealine göre yetiştirmesini kendisine konu olarak alan spekülasyon anlamında kullandığının farkında değildir. Millî kalması gereken bu spekülasyonun milletlerarası tabiatla olan terbiye bilimleriyle karıştırılmaması gerektir (Baltacıoğlu, 1943, 163-164).

5. Sonuç

Ulus millet olma fikrinde Türkçülük, bir takım oluşumlarla beslenerek Osmanlı Devleti'nde en baskın düşünce hale gelmiştir. Fransız İhtilâli başta olmak üzere Türkoloji çalışmaları, Rusya'dan gelen göçler Türkçülük düşüncesinin yerleşmesinde en önemli oluşumlar olmuştur. Ayrıca İkinci Meşrutiyet dönemi, Osmanlı Devleti'nin Tanzimat dönemiyle başlayan yenilenme sürecinin devamında, millî düşüncelerin ön planda olduğu bir dönem olmuştur. 19. yüzyılda daha da güçlenen bu akım, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla devlet ideolojisinde hakim düşünce olarak yer almıştır. Nitekim Mustafa Kemal Atatürk'ün "Ne mutlu Türk'üm diyene!" sözü de Osmanlı yöneticilerinin Osmanlılık düşüncesiyle yapmaya çalıştığı millî birliğin somut bir parolası haline gelmiştir.

Ülkemize ünlü Fransız sosyoloğu Emile Durkheim'ın fikirlerini taşımış olan Ziya Gökalp, Türkiye'de sosyoloji ilminin başlatıcısı olmuştur. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu ise Gökalp'in izinde toplumsal çözümlemelerinde Durkheim'dan yardım almıştır. Nitekim Baltacıoğlu bu ilmi eğitimin içerisine de sokmuş, "Eğitim Sosyoloji" adıyla ders vermiştir. Durkheim'ın toplumsal intiharları çözüme kavuşturmasındaki

temel düşünce Gökalp'i de etkileyerek Türk toplumunun bunalımdan çıkmasında yol gösterici olmuştur. Nitekim Durkheim'ın toplum anlayışını Gökalp ulus kavramına denk getirmiştir. Yine Durkheim'ın toplumsal dayanışma kavramı ile oluşturduğu toplum anlayışı, Gökalp'in millet olma ülküsünün Türk milletine yansması olmuştur. Çünkü yalnızca modern devletlere özgü organik olarak dayanışma içerisinde olan milletler ulusal dayanışma ile yok olmayacak köklü bir devlet olma idealine yaklaşmaktadır. Türkçülüğün ülkemizde köklü bir düşünce olmasının altında Durkheim'ın determinist anlayışı ile toplumsal dayanışma kavramı yatmaktadır. Çünkü her sosyal olayın bir sebebi vardır. Türkçülüğün sebebi de milletimizi derinden etkileyen tarihsel olaylar olmuştur. Bu sosyal determinizmin sonucu, ülkemizde ulus devlet inşası olmuştur. Gökalp'e göre Türk milletinin oluşumu temel olarak sahip olduğu kültürün birliğinde saklıdır. Benzer düşünceler de Baltacıoğlu'nda görülmektedir. Çünkü Baltacıoğlu da Durkheim ekolünün takipçisidir.

Çalışmada Cumhuriyet'in ilan edildiği zamanlarda (1923) ülkemizin önemli düşünürü olan sosyolog Ziya Gökalp tarafından yazılmış "Türkçülüğün Esasları" adlı eserle pedagog ve sosyolog İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Türkçülüğe yönelik fikirlerinin yer aldığı "Türk'e Doğru" eserinin düşünsel olarak karşılaştırılması yapılmıştır. Gökalp'in daha önce yazdığı "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" eserinin devamı niteliğinde olan ve Türkçülük konusunda önemli kıstaslara yer verilen bu eserde "İslamlaşmak" ideolojisine fazla yer verilmediği görülmektedir. Baltacıoğlu ise 1943'te yani Gökalp'in eserinden yirmi yıl sonra Türkçülük konusunda "Türk'e Doğru" adlı eseri yazmıştır. Aradan geçen zamana rağmen Baltacıoğlu'nun bu eseri, Gökalp'in Türkçülük düşüncesinin devam ettiğinin göstergesi olmuştur.

Kültürün en temel ögesinin dil olması münasebetiyle "Türkçülüğün Esasları"nda Gökalp, dil olgusuna oldukça geniş yer vermiştir. Çünkü ona göre dil, toplumda birliği sağlayan en önemli öğedir. Farklı dillere sahip milletler bir medeniyet oluşturabildikleri halde, kültürde birliği sağlayamamaktadırlar. Öyle ki dil, Gökalp'e göre milleti millet yapan en önemli kültürel öğedir. Osmanlı aydınları yayınlamış oldukları eserlerle Türkçülük düşüncesinin gelişmesine katkı sağlamışlardır. Yazılan sözlükler, çevrilen eserler Abdülhamid'in Türkçülüğü durdurma çabaları faydasız olmuştur. Türkçülüğün dil alanına sığması dilde Türkleşme çalışmalarını ön plana çıkarmıştır. Dilde Türkçülük adı altında başlayan arı Türkçecilik te denilen Öz Türkçecilik, dil alanında fikir çatışmalarına sebep olmuştur. Gökalp eserinde Türkçeyi iyileştirmek adına dilimizde bütün Arapça ve Farsça kelimelerin atılmasını yanlış bulmuş, Türkçe karşılığı bulunmayan kelimeler için Arapça ve Farsça kelimelerin dilde tutulmasını savunmuştur. O üçlü ideolojisini dile de yansıtmuş, Türkçeyi anlam bakımından muasırlandırmamızı, terim bakımından İslamlandırmamızı, gramer ve yazım bakımından Türkçeleştirmemizi önermiştir. Gökalp'in bu üçlü sentezinin kültürün her alanına alınmasının altında İslam'ı ve muasırlandırmayı Türkçülük karşısında gölgeleyip, halk ve aydın bütünleştirmesinde tepki almamanın yattığı söylenebilir. Baltacıoğlu ise eserinde dil konusuna Gökalp kadar baskın bir şekilde yer vermese de dil konusunda halkın Öz Türkçeyi bulmasını, onu güzelleştirmesini, toplum edebiyatını benimsemesini öğütlemektedir. Fakat Baltacıoğlu'nun "Türk'e Doğru" eserinde "Öz Türkçe" kavramı, Gökalp gibi net bir şekilde ortaya konulmamaktadır. O, halk dilinden ayrılmamızı öğütlemektedir. Fakat Öz Türkçe bilindiği gibi Arapça ve Farsça'da karşılığı olan halkın bildiği, konuştuğu kelimelerin dilimizden temizlenmeye çalışıldığı; halkın bilmediği, konuşmadığı Türkçe kelimelerin dilimizden atılmayıp tamamen Türkçe kelimelerin dilimize alınması konusunda kesin çizgilere sahip bir görüşür. Baltacıoğlu'nun halk dilinden ayrılmama düşüncesi, Gökalp'in Öz Türkçe düşüncesine yaklaşmaktadır.

Gökalp, "Türkçülüğün Esasları" adlı eserinin ilk kısmında Türkçülük kavramının ne olduğuna açıklık getirmekte, bunu da Türk milletini yükseltme olarak açıklamaktadır. Gökalp'in Türkçülük anlayışı, "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" fikrinin gölgesinde; Türk milletini yükseltmek ve kültür birliğini sağlamak olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserin adından da anlaşılacağı gibi Gökalp, "Nasıl Türk olunur?" sorusunun cevabını bu eserde vermektedir. Türkçülük ona göre coğrafi, kavmi, irki, ümmetçi, Osmanlı ve fertçi düşüncelerden beslenemez. Türkçülük, dilce, dince, ahlâkça ve güzellik duygusunda bir olmak demektir. Nitekim millet kavramı da bir birlik etrafında oluşmaktadır. Türkçülük bu anlamda milletimizi millet yapan ülküdür. Türklüğe hizmet etmiş olan insanlara Türk değilsiniz demek, Gökalp için en büyük yanılgıdır. Baltacıoğlu'nda ise Türkçülük fikrinde Gökalp'te olduğu gibi birlik vurgusu ön plandadır. Fakat Baltacıoğlu, Gökalp'ten farklı olarak bu birliğe soy birliğini de katar ve değişmezlik ülküsünü benimser. Baltacıoğlu'nda soy birliği kavramı tam olarak açıklığa kavuşmamış olup, değişmezlik ülküsü ise ona göre kültürün değişmez öğelerinden olan gelenektir. Baltacıoğlu'nda Türkçülük değişmez kültür birliği etrafında şekillenmektedir. Değişmez olan kültürün gelenek denilen ögesidir. Baltacıoğlu'na göre Türk milleti çağlar boyunca geleneklerini koruyarak millet olma vasfına erişmiştir. Ona göre Türk milleti medeniyetten

medeniyete girmiş, değişik örfleri benimsemiş ama hiçbir zaman geleneklerinden uzaklaşmamıştır. Nitekim ona göre geleneklerinden uzaklaşan milletler soysuzdur. Böylece Baltacıoğlu'nda da Gökalp'te görüldüğü gibi millet olma idealinde kültür birliği ön plandadır.

Gökalp ve Baltacıoğlu'nun eserlerinde ele aldıkları bir diğer konu, milletlerin sahip oldukları ideolojilerin kültür ve medeniyet kavramlarından bağımsız olamayacağıdır. Bu nedenle her iki eserde de kültür ve medeniyet kavramı ön plandadır. Baltacıoğlu, Gökalp'in de savunduğu kültür ve medeniyet kavramlarının anlaşılmasında Meşrutiyet'ten beri gelen kültür-medeniyet tartışmalarının devam ettiğinin, bu kavramlara yönelik düşüncelerin çıkmazda olunduğunun altını çizerek kavram karmaşasının sonlanması gerektiğini belirtmektedir. Böylece 1940'lı yıllarda da bu kavram karmaşasının devam ettiğini söylemek mümkündür. Bilindiği gibi Gökalp'e göre kültür; millettten millete, sosyal yapıdan sosyal yapıya değişmeyen, ulusal bir kavramdır. Medeniyet ise bir millettten diğer millete geçebilen, uluslararası bir olgudur. Böylece kültür ve medeniyet kavramlarında ayrıma gitmek gerekir. Gökalp tarafından ortaya atılan bu düşünce Baltacıoğlu tarafından da savunulmakta, Baltacıoğlu da kültür ve medeniyet ayrımına gitmektedir. Gökalp'e göre kültür ve medeniyet arasındaki denge sağlanmalıdır. Çünkü medeniyet çeşitli kültürlerden birleşik bir yapıya sahiptir ve medeniyetin fazla gelişmesi kültürü bozmaktadır. Böylece milletler dejenere olmaktadır. Gökalp'e göre medeniyeti zayıf, fakat kültürü kuvvetli milletler diğer milletler karşısında daima galip gelmişlerdir. Benzer düşüncelerle Baltacıoğlu da kültür yozlaşmasına karşı çıkmakta ve Türk milletine "Kendine Dön!" parolasıyla medeniyeti yani tekniği alırken kendisini kaybetmemeyi önermektedir. Bu düşüncelerle Batıcılık fikrinin hala önemini koruduğu, göz ardı edilemez bir gerçek olduğu ortadadır. Nitekim Gökalp te benzer şekilde "Türkçülüğün Esasları"nda Batı medeniyetinin Türklerin kültürel özelliklerine yakın ve en uygun medeniyet olması dolayısıyla alındığının altını çizmektedir. Bu nedenle her iki düşünürde de Batı medeniyetini alırken Türklüğümüzü unutmamamız gerektiği vurgulanmaktadır.

Gökalp'in "Türkçülüğün Esasları" adlı eserinde "Halka Doğru" ve "Garba Doğru" kısımları Türkçülük ve Batıcılık düşüncelerinin yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Baltacıoğlu'nun " Türk'e Doğru" adlı eseri ile "Batı'ya Doğru" adlı eserlerinin adları onun Gökalp'in izinde olduğunun, düşüncelerinin takipçisi olduğunun göstergesidir. 1940'lı yıllarda Batı medeniyetinden bahsedilmesi, Batıcılık düşüncesinin süregelen bir düşünce olduğunun kanıtıdır. Nitekim Batılı devletlerin sahip olduğu ileri teknik, ülkemizin halen almaya çalıştığı kaçınılmaz bir gerçektir. Her iki düşünürün muasırlaşabilme tasavvuru, Batıcılık düşüncesinde var olmaktadır. Hem Gökalp, hem de Baltacıoğlu Tanzimat'tan beri Batı taklitçiliği içerisinde olduğumuzu, Batı taklidi ile halk arasındaki uçurumun daha da açıldığını, değişimin kültür alanlarına da sıçradığını söylemektedir. Bu taklitçilik Osmanlı Devleti'nde de görülmüş, Tanzimat döneminde hali hazırdaki medreseler iyileştirilmeye gidilmeden, yeni Batı tarzlı okullar açılmıştır. Eğitimdeki bu çoklu yapı Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile yok edilmiştir. Tekli yapı Türkçülük düşüncesinin kültür alanına yansımaları olmuştur.

Gökalp ve Baltacıoğlu, ülke kalkınmasını medeniyete yani "Batı'ya" yönelerek gerçekleştireceği düşüncesinde olmuştur. Fakat bunu gerçekleştirirken de kendi öz kültürümüzden uzaklaşmamız gerektiğini önemle vurgulamışlardır. Her iki düşünür eserinde Batı klasiklerinin çevrilmesi konusunda düşüncelerini ortaya koymuştur. Nitekim Batı'yı anlamanın, Batı'ya açılmanın yolu klasiklerin çevrilmesinden geçmektedir. Çünkü milletleri anlamanın yolu dilden geçmektedir. Gökalp Batı klasiklerinin Türkçeye çevrilmesi ile dilimizin millileşeceğini savunmakta, Baltacıoğlu ise bu eserlerin çevrilmesini olumlu bulmakla birlikte bu eserlerden yalnızca dil teknikleri alınabileceğini, Batı kaynaklarına sapanıp kalmamamızı önermektedir. Her iki düşünürde göre gelişmemiz için Batı'nın teknik denilen medeniyetini almamız gerekir. Fakat medeniyeti alırken de kültürümüzden uzaklaşmamalıdır.

Türkçülük düşüncesini ele alırken Gökalp ve Baltacıoğlu, ahlâk olgusuna da geniş yer ayırmıştır. Her iki düşünür de Türk milletinin kültürünün vazgeçilmez ögesinin ahlâk olduğunu vurgulamaktadır. Türk milletinin var olma sebebini belli ahlâkî öğelerle açıklamaktadır. Çünkü ahlâk Türk milleti diğer milletlerden de ayıran en önemli kültürel olgudur. Bu kültürel olgu, millet devamlılığında esastır. Bu nedenle Türk milletinin sahip olması gereken ahlâk olgusu, hem Gökalp'in hem de Baltacıoğlu'nun eserinde belirgin bir şekilde göze çarpmaktadır. Hatta Baltacıoğlu ahlâk konusunu "Millî ahlâk problemi" şeklinde de ele almakta, ahlâkî bir milletin kişiliği olarak tanımlamaktadır. Gökalp ise ahlâk konusunda vatan ahlâkını ön plana alırken Hun Devleti'nin kurucusu Mete'yi örneklemektedir.

"Türkçülüğün Esasları" ile "Türk'e Doğru" adlı eser aralarında yaklaşık yirmi yıl olmasına rağmen ülkemizde kültür ve medeniyet sancılarının yaşandığının, Türkçülükle birlikte diğer ideolojilerin de tartışılmaya devam ettiğini göstermektedir. Millet olma ülküsüne hayat veren Türkçülük fikri konusunda

bu iki eserde, Ziya Gökalp ve İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun benzer düşüncelere sahip olduğu görülmektedir. Batıcılığa dolaylı olarak yer verilen Türkçülüğün baskın olduğu her iki eserde de din vurgusu arka planda kalmıştır. İslamcılık, Gökalp ve Baltacıoğlu'nun bu eserlerinde ön plana aldıkları düşünce akımı değildir. Hatta Baltacıoğlu'nun "Türk'e Doğru" eserinde din, kültür birliğinin içinde isim olarak geçmektedir. Gökalp ise Türkçülüğün ümmet olma fikri ile bağdaşmayacağına altını çizerek eserinde İslamcılık vurgusunu azaltmaktadır. Gökalp'in Türkçülük konusundaki düşünceleri Baltacıoğlu'nda hemen hemen benzer şekilde görülmektedir. Böylece Baltacıoğlu'nun Gökalp'in sıkı bir takipçisi olduğu söylenebilir. Her iki eserde de Batıcılık akımının Türk milletinin kalkınmasında takip edilmesi gereken düşünce akımı olduğu hissedilmektedir. Çünkü her iki düşünürü göre, millî varlığımızı sürdürmememizin yolu kendimizden, öz kültürel değerlerimizden uzaklaşmamızdan, kültür birliği içinde olmaktan geçmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Çiğdem (2015). Yeni Lisan, Eski Tarz: Ziya Gökalp'in Koşma ve Destanları. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, S. 10/4, s. 17-26.
- Armaoğlu, F. (2010). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Alkım Yay.
- Atabay, M. (2005). *II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Milliyetçilik Akımları*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Atasoy, F. (2017). *Türkiye'de Sosyolojinin Kurucusu Ziya Gökalp*. Nazmi Avcı ve Erdal Aksoy (Ed.). Türk Sosyologları. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Aydemir, Şevket Süreyya (1924). Marksizmin Objektifi Önünde Ziya Gökalp. *Aydınlık*, S. 27, s. 41.
- Aydın, Muhammet (2002). *Ziya Gökalp'te Teolojik Yenilenme ve Sosyal Teoloji*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, Mustafa (2014). *Toplum, Eğitim, Kültür*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aydın, Suavi (2000). *Modernleşme ve Milliyetçilik*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı (1919). *Maarifte Bir Siyaset*. İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı (1943). *Türk'e Doğru*. İstanbul: Kültür Basımevi.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı (1945). *Batı'ya Doğru*. İstanbul: Sebat Basımevi.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı (1950). *Halkın Evi*. Ankara: Ulus Basımevi.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı (1967). Bir Halk Üniversitesi Açalım. *Yeni Adam*, S. 787.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı (1998). *Hayatım*. İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Bars, Mehmet Emin (2017). Ziya Gökalp ve Türkçülük Üzerine Bazı Değerlendirmeler. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S.2. s. 38-51.
- Başgöz, İlhan (2011). Türkiye'de Folklor Çalışmaları ve Milliyetçilik. (çev. Serdar Uğurlu). *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, S.6/3, s. 1535-1547.
- Bayat, Ali Haydar (1998). *Hüseyinzâde Ali Bey*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını.
- Berkes, Niyazi (1954). Ziya Gökalp: His Contribution To Turkish Nationalism. *Middle East Journal*, S. 8 (4), s. 375-390.
- Bölükbaşı, Yusuf Ziya (2018). Türkçü-Turancı Milliyetçiliğin Düşünsel Temelleri Üzerine Bir İnceleme. *Akademik Hassasiyetler*, s. 5-10.
- Çağ, Galip (2011). II. Meşrutiyet Döneminde Türkçülük Yansımaları: Mehmet Tevfik (Bilge) Bey'in "Manastr Vilayetinin Tarihçesi" Adlı Eseri. *Tarih Okulu*.
- Çetişli, İ. (2007). "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Milliyetçilik Düşüncesi ve Türk Edebiyatına Yansıması", *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çolak, Çağrı (2017). Türk Siyasal Hayatında Türkçülük Fikrinin Gelişmesine Yol Açan Etkenler. *Turan-Sam, Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; S.8, s. 29.
- Doğanoğlu, Mustafa (2016). "Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak"tan "Türkçülüğün Esasları"na Ziya Gökalp ve Ulus Tasavvuru. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, S.4, s. 1195 -1210.
- Deniz, Faruk (2006). İmparatorluktan Ulus Devlete Geçişte Akçura, Gökalp ve Mustafa Kemal'in Yeni Siyaset Arayışları. *Dîvân İlmi Araştırmalar*, S. 21 (2), s. 35-62.
- Georgeon, François (2006). *Türk Modernleşmesi, 1900-1930*. Çeviren: Ali Berktaş, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gökalp, Ziya (1975). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Türk Kültür Yayını.
- Gökalp, Ziya (1982). *Makaleler VII: Küçük Mecmua'daki Yazılar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökalp, Ziya (1997). *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*. Sadeleştiren: Yalçın Toker, İstanbul.
- Gökalp, Ziya (2015). *Türk Medeniyeti Tarihi*. İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- Günay, Ünver (1992). Ziya Gökalp'in Sosyolojisi. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 8. s. 43-45.
- Gündüz, Mustafa (2010). İkinci Abdülhamit Dönemi ve Eğitimi ve İdeolojisi Üzerine Tartışmalar. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, S. 6, 12. s. 243-246.
- Güngör, Erol (2017). "Ziya Gökalp ve Türkçülükte Din Meselesi." *Atsız Armağanı-1 (edt. E. Güngör v.dğr.)*. Ankara: Altınordu Yayınları.
- Gürsoy, Şahin ve Çapcıoğlu İhsan (2006). Bir Türk Düşünürü Olarak Ziya Gökalp: Hayatı, Kişiliği ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme, *AÜYFD*, S. 47, 2, s. 89-98.
- Hanioglu, Şükrü M. (2005) II. Meşrutiyet Dönemi 'Garbcılığı'nın Kavramsallaştırılmasındaki Üç Temel Sorun Üzerine Not. *Doğu Batı*, S. 31, s. 55-64.
- İnalçık, Halil (2000). Ziya Gökalp: Yüzyıla Damgasını Vuran Düşünür. *Doğu Batı*, S. 3 (12), s. 9-33.
- Kaçmazoğlu, B.H. (2013). *Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin*. Mehmet Çağatay Özdemir (Ed.), Türk Sosyologları.
- Karpat, Kemal (2001). "Ottomanism, Fatherlands and Turkishness" of the State", *The Politicization of Islam: Reconstructing Identity, State, Faith and Community in the Late Ottoman State*. Oxford: Oxford University Press. s. 328-352
- Koçak, Orhan (1996). Kaptırılmış İdeal: Mai ve Siyah Üzerine Psikanalitik Bir Deneme. *Toplum ve Bilim*, S. 70.
- Mardin, Şerif (1983). *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1985-1908*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Nüzhet, Ali (1931). *Ziya Gökalp'in Hayatı ve Malta Mektupları*. İstanbul.
- Oral, Mustafa (2006). Çağdaşları Tarafından Ziya Gökalp'in Eleştirisi. *ÇTTAD*, S.V/12, s. 21-34.
- Özdoğan, G. G. (2006). *Turan'dan Bozkurt'a Tek Parti Döneminde Türkçülük*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tokluoğlu, Ceylan (2013). Ziya Gökalp ve Türkçülük. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 68,3.
- Tunaya, T. Z. (2004). *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*. İstanbul: İBÜ Yay.
- Tur, Engin (2019). Ziya Gökalp'in Çalışmalarında Kültür ve Medeniyet Ayrımı. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (KOUSBAD)* S.9, s. 61-74.
- Türkdoğan, Orhan (1988). *Ziya Gökalp Sosyolojisinin Temel İlkeleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Ülken, Hilmi Ziya (2019). Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Yıldırım, Emre (2014). Türkiye'de Milliyetçilik Ve Milli Kimlik: Türkçülüğün Keşfi ve Ulus-Devletleşme Sürecinde Türk Milli Kimliği. *International Journal of Social Science*, S.28, s.73-95.
- Yıldız, A. (2010). *Ne Mutlu Türküm Diyebilene/Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yükselbaba, Ülker (2017). Emile Durkheim'a Göre Toplum,Düzen ve Hukuk: Hukuk ve Cezanın Evrimi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, S.75, s.191-226.